

Reflexe systému povinného vzdělávání pěstounů

Bc. et Bc. Šárka Adamcová, DiS.

Diplomová práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Šárka Adamcová
Osobní číslo: H20047
Studijní program: N0111A190013 Sociální pedagogika
Forma studia: Kombinovaná
Téma práce: Reflexe systému povinného vzdělávání pěstounů

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti pěstounské péče, vzdělávání dospělých a systému vzdělávání pěstounů.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaných rozhovorů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat pomocí metodologie zakotvené teorie (otevřené a selektivní kódování), včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BUBLEOVÁ, Věduna a kol., 2011. Základní informace o náhradní rodinné péči. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s. ISBN 978-80-87455-01-2.

HENDL, Jan, 2005. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

MIOVSKÝ, Michal, 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.

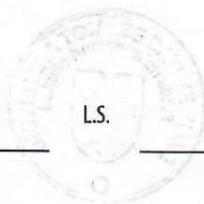
NAVRÁTIL, Pavel, 2001. Teorie a metody sociální práce. Brno: Marek Zeman. ISBN 80-903070-0-0.

PAZLAROVÁ, Hana a kol., 2016. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.

Vedoucí diplomové práce: **doc. Mgr. Jan Kalenda, Ph.D.**
Centrum výzkumu FHS

Datum zadání diplomové práce: **12. ledna 2022**

Termín odevzdání diplomové práce: **22. dubna 2022**

L.S.

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 12. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo - diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště

vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, o pisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá reflexí systému povinného vzdělávání pěstounů.

Práce je rozdělena do dvou částí – teoretické a praktické.

Teoretická část je rozdělena do čtyř kapitol. Jsou zde definována teoretická východiska, která jsou důležitá pro výzkum. Práce je zaměřena na systém náhradní rodinné péče v ČR, pěstounskou péči, doprovázení pěstounských rodin a vzdělávání pěstounů.

Praktická část se věnuje metodologii výzkumu, výběru respondentů, analýze dat a jejich následné interpretaci.

Pro naplnění cíle práce jsme zvolili výzkumné šetření v kvalitativním pojetí, formou polostrukturovaných rozhovorů

Klíčová slova: pěstounská péče, náhradní rodinná péče, doprovázející organizace, dohoda o výkonu pěstounské péče, klíčový pracovník, vzdělávání pěstounů

ABSTRACT

This thesis deals with the reflection of the system of compulsory education of foster parents.

Thesis is divided into two parts – theoretical and practical.

Theoretical part is divided into four chapters. Theoretical solutions, that are important for the research, are defined here. The work is focused on the system of substitute family care in the Czech Republic, foster care, working with foster families and foster education.

The practical part deals with research methodology, selection of respondents, data analysis and their subsequent interpretation.

To fulfill the aim of this work, we chose a research survey in a qualitative concept in form of the semi-structured interviews

Keywords: foster care, alternative family care, accompanying organizations, foster care agreement, key worker, education of foster parents

Děkuji doc. Mgr. Janu Kalendovi, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za jeho ochotu a vstřícné vedení v průběhu psaní práce. Jsem vděčná za připomínky, trpělivost a zpětnou vazbu, kterou mi vždy ochotně poskytl. Poděkování patří i všem dotazovaným, za jejich spolupráci a čas, který mi věnovali při realizaci výzkumného šetření. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat i celé mé rodině a přátelům za jejich podporu po celou dobu mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 SYSTÉM NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	13
1.1 LEGISLATIVA UKOTVENÍ	13
1.2 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DÍTĚTE	14
1.3 FORMY NÁHRADNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE	15
2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE	19
2.1 VZNIK A ZÁNİK PĚSTOUNSKÉ PÉČE	19
2.2 TYPY PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	20
2.3 SPECIFIKA PŘÍBUZENSKÉ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	21
2.4 SPECIFIKA ZPROSTŘEDKOVANÉ PĚSTOUNSKÉ PÉČE.....	22
3 INSTITUT DOPROVÁZENÍ	24
3.1 DOHODA O VÝKONU PĚSTOUNSKÉ PÉČE	24
3.2 STÁTNÍ PŘÍSPĚVEK NA VÝKON PĚSTOUNSKÉ PÉČE	26
3.3 DOPROVÁZEJÍCÍ ORGANIZACE	26
4 VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ	29
4.1 DŮVODY PRO ODBORNÉ VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ	29
4.2 SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ PŘÍBUZENSKÝCH PĚSTOUNŮ.....	30
4.3 OBSAH VZDĚLÁVÁNÍ	31
4.4 ROLE KLÍČOVÉHO PRACOVNÍKA VE VZDĚLÁVÁNÍ.....	32
4.5 FORMY A METODY VZDĚLÁVÁNÍ	32
4.6 HODNOCENÍ VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNY	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	36
5 METODA VÝZKUMU A ANALÝZY DAT	37
5.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	37
5.2 VÝBĚR INFORMANTŮ.....	39
5.3 ETIKA VÝZKUMU	41
5.4 LIMITY VÝZKUMU	41
6 INTERPRETACE A ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	42
6.1 KATEGORIE Č. 1 – CESTA K PĚSTOUNSTVÍ	43
6.2 KATEGORIE Č. 2 – PŘÍNOS VZDĚLÁVÁNÍ.....	44
6.3 KATEGORIE Č. 3 – POVINNOSTI PĚSTOUNŮ	45
6.4 KATEGORIE Č. 4 – NABÍDKA VZDĚLÁVÁNÍ	46

6.5	KATEGORIE Č. 5 – DOPROVÁZEJÍCÍ ORGANIZACE	48
6.6	KATEGORIE Č. 6 – POSTOJ PĚSTOUNA	51
7	DISKUSE	52
	ZÁVĚR	56
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	58
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	63
	SEZNAM TABULEK.....	64
	SEZNAM PŘÍLOH.....	65

ÚVOD

Jako trojnásobné matce mi nikdy nebyly lhostejné osudy dětí, které se z různých důvodů ocitly bez rodičů, v náhradní péči. To byl i důvod, proč jsem se před dvěma lety přihlásila na konkurz na místo koordinátora náhradní rodinné péče pro orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). V současné době organizuji povinné vzdělávání pro pěstouny a zajišťuji hlídání dětí v pěstounské péči během těchto školení. V praxi tak poznávám, kde má systém náhradní rodinné péče své rezervy.

V rámci svého vzdělávání v oboru jsem úspěšně obhájila již dvě práce na téma pěstounství. V první jsem se věnovala rizikům a přínosům příbuzenské pěstounské péče a ve druhé pak pohledu prarodičů - pěstounů na péči o vnuky v pěstounské péči a vnímání výchovy jim svěřených vnuků v kontextu výchovy jejich dětí. Reflexe systému povinného vzdělávání pěstounů je tak přirozeně dalším tématem, které mě v rámci mého vzdělávání v oboru zajímá. Svou prací bych proto ráda přispěla ke zlepšení systému vzdělávání pěstounů - prarodičů.

Prarodiče jsou totiž ti, kteří se v roli pěstounů ocitli náhle a nečekaně, většinou nebyli připraveni na svou novou roli. Jsou často ve věku, když už si užívali zaslouženého odpočinku a najednou museli zcela změnit styl života, vzdát se pohodlí a často i nemalých úspor. Přirozeně tak očekávají od státu, že jim pomůže nejen materiálně, ale i formou doprovázejících služeb a zvyšováním vlastních kompetencí formou vzdělávání. I pro stát je tento model velmi výhodný. Nejen z hlediska ekonomického. Výzkumy totiž jednoznačně ukazují, že děti z pěstounských rodin jsou na tom z hlediska psychosomatického vývoje mnohem lépe, než děti z ústavní péče. Bohužel ale mnohem hůře, než děti ze selhávajících rodin. Není mým úkolem, ani úkolem mé práce posuzovat, zda byly děti z rodin odebrány oprávněně či nikoliv. Chci se ale zaměřit na to, zda současný systém vzdělávání skutečně zvyšuje dovednosti pěstounů v oblasti výchovy a péče o dítě. Novela Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, sice říká, že pěstouni jsou povinni absolvovat ročně 24 hodin školení v této oblasti, nicméně už neříká, jak mají být pro jednotlivá školení strukturována, aby i dlouholetí pěstouni získávali nové a podnětné informace v oblasti výchovy a péče o dítě. Cílem mé práce bude proto popsat sociální práci s pěstounskými rodinami v oblasti vzdělávání, výzkumným šetřením zjistit přínos současného modelu vzdělávání pro výchovu jim svěřených dětí a přinést podněty pro zefektivnění dosavadního systému vzdělávání příbuzenských pěstounů.

Moje práce tak bude mít dvě části - teoretickou a praktickou. V rámci teorie se budu věnovat problematice pěstounství v kontextu zákona či nejnovějších výzkumů a zaměřím se i na popis stávajícího systému vzdělávání. Pro praktickou část jsem zvolila kvalitativní výzkum, který bude probíhat na základě polostrukturovaných rozhovorů s vybranými pěstouny a tyto budou konfrontovány s dosavadní praxí. Výsledky a závěry mé práce ukáží rezervy v systému vzdělávání pěstounů - prarodičů a přinesou podněty pro změny stávajícího systému vzdělávání. Ráda bych, aby má práce alespoň malou měrou pomohla prarodičům – pěstounům jejich novou a nedobrovolnou roli zvládnout.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SYSTÉM NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE

V rámci první kapitoly se soustředím na legislativní ukotvení a všeobecný obsah sociálně-právní ochrany dětí, včetně úlohy jejích jednotlivých institucí. Dále upřesňuji, co se myslí pojmem náhradní rodinná péče, jaké má její formy, a také se zmíním o etických dilematech, se kterými se setkávají pracovníci při výkonu sociálně-právní ochrany dítěte.

1.1 Legislativa ukotvení

Legislativní ukotvení systému náhradní rodinné péče jsem již podrobně zpracovala ve své bakalářské práci z roku 2021, kterou níže volně cituji.

Právo na rodičovskou výchovu a péči garantuje dětem samotná Listina základních práv a svobod dle článku 32 dost. 4. Stejně tak garantuje rodičům právo pečovat a vychovávat děti. Systém dnešní Sociálně-právní ochrany dětí je nicméně důsledkem našeho dlouhodobého právního vývoje, a to jak v oblasti občanského, tak i rodinného nebo trestního práva a odráží se tak v mnoha právních předpisech.

Rámec sociálně-právní ochrany dětí stanoví několik historických i novodobých dokumentů. Jde zejména o Ženevskou deklaraci práv dítěte z roku 1924, Valné shromáždění OSN - Deklaraci práv dítěte z roku 1959, Úmluvu o právech dítěte z roku 1989 a již zmíněnou Ústavu ČR, přičemž Úmluva o právech dítěte byla publikována ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb. (Úmluva o právech dítěte byla publikována ve Sbírce zákonů jako sdělení Federálního Ministerstva zahraničních věcí pod č. 104/1991 Sb.)

Základem legislativy v oblasti náhradní rodinné péče je nicméně zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2014, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Hlavním principem sociálně-právní ochrany dětí je za všech okolností nejvyšší prospěch a blaho dítěte, které se ocitlo v ohrožení a potřebuje pomoc zvenčí. Ať už z důvodu úmrtí rodičů nebo částečné či úplné absence základních rodičovských schopností a dovedností, špatné sociální situace rodiny, která rodičům neumožňuje poskytnout vhodnou péči, nebo fyzické či psychické problémy rodičů (Pemová, Ptáček, 2012, str. 28). Znamená to tedy, že

každé dítě v České republice má právo na zajištění náhradní péče od státu v případech, kdy mu není umožněno vyrůstat ve své biologické rodině (Trnková, 2018, s.11).

1.2 Sociálně-právní ochrana dítěte

Jak uvádím ve své bakalářské práci z roku 2021, na sociálně-právní ochraně dítěte se ze zákona č. 359/1999 Sb., § 4 podílí několik institucí. Níže je vyjmenuji a uvedu jejich základní roli v tomto systému (Adamcová, 2021, s. 7-8).

Obecní úřad (OÚ) vyhledává děti, které potřebují sociálně-právní ochranu, působí na rodiče, aby si plnili své rodičovské povinnosti a poskytují jim v tomto směru poradenství a tzv. pomocnou ruku. Jsou nejbližší rodinám, mohou tak operativně řešit aktuálně vzniklé situace (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]). Sociální pracovníce přitom získávají informace potřebné k pomoci dítěti a rodině, zajímají se o vztahy, souvislosti a příčiny, zajímají se o vývoj situace, nabízí a hledají řešení, resp. zplnomocňují k řešení.

Obec s rozšířenou působností (ORP) koordinuje, navrhuje a posuzuje sociálně-právní ochranu na území správního obvodu ORP a pořádá případové konference pro řešení konkrétních situací ohrožených dětí a rodin. Spolupracuje přitom s dalšími zainteresovanými odborníky ze škol, policie, z institucí poskytujících zdravotní služby atd., koordinuje zpracování a aktualizaci individuálního plánu ochrany dítěte a pomáhá potenciálním i stávajícím pěstounům nebo osvojitelům (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Krajské úřady pak plní funkci nadřízeného kontrolního orgánu směrem k obecním úřadům ORP a obecním úřadům a mají též funkci odvolacího orgánu. Kromě toho zprostředkovávají proces náhradní rodinné péče (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Ministerstvo práce a sociálních věcí zajišťuje dostatečnou a vhodnou právní úpravu a řídí celý proces sociálně-právní ochrany dětí vydáváním předpisů a směrnic. Je kontrolním a odvolacím orgánem ve vztahu ke krajským úřadům (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně pak řeší ochranu dětí ve vztahu k cizině a zprostředkovává osvojení českých dětí do ciziny a obráceně (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]).

Důležitou úlohu v tomto systému má Policie ČR, která vyšetřuje trestné činy páchané na dětech (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]). Tzn. shromažďuje důkazy, dokumentaci, provádí výslechy a předává informace dalším orgánům.

Součástí systému jsou i další odborné instituce a odborníci, jako jsou lékaři, speciální pedagogové, psychoterapeuti, psychiatři, dobrovolnická centra atd. (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]). Poskytovatelé odborné pomoci fungují na základě žádosti klienta (například psychoterapeuti) a ti se zajímají o vztahy a komunikaci, léčí, provází a pomáhají realizovat řešení (Pemová, Ptáček, 2012, str. 34).

V systému OSPOD má své důležité místo i kontrola, ta se však musí provádět striktně v souladu se zákonem stanovenými podmínkami, jen v odůvodněných případech a v rozsahu, který odpovídá skutečným potřebám ochrany dítěte. Se zachováním lidské důstojnosti, se zachováním ochrany osobních údajů, transparentně a přezkoumatelně (Pemová, Ptáček, 2012, str. 34-35).

1.3 Formy náhradní péče v České republice

Náhradní péči o dítě dělíme na péči rodinného typu a péči typu ústavního. Náhradní péče rodinného typu probíhá v rodině. V rámci tohoto typu péče rozlišujeme osvojení, pěstounství, poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje, a svěření dítěte do péče jiné osoby. Ústavní výchova je pak charakteristická tím, že probíhá v ústavních zařízeních (Trnková, 2018, s. 12). Náhradní rodinná péče má přitom přednost před ústavní péčí, neboť dává dětem možnost žít v přirozeném rodinném prostředí (Dunovský a kol., 1999, s. 225-227).

V tomto okamžiku je ale důležité zmínit, že náhradní péče o dítě orgány sociálně právní ochrany dětí zajišťují až v okamžiku, kdy dítě nemá možnost vyrůstat se svými rodiči, kteří by mu zajistili příznivé výchovné prostředí a podmínky. Zákon přitom jasně stanoví, v jakých případech se tak stane - kvůli úmrtí rodičů, pozbytí jejich způsobilosti k právním úkonům, nebo když děti zanedbávají školní docházku, požívají návykové látky, páchají trestnou činností, je na nich páháno násilí apod. (Zákon č. 89/2012 Sb., § 869-872). Nejčastějšími důvody, kdy dítě nemůže vyrůstat ve své biologické rodině, jsou přitom ty, že se o něj jeho vlastní, biologičtí rodiče, nemohou či dokonce nechtějí starat z důvodu nemoci,

lhostejnosti, závislosti, nevyzrálosti anebo se nachází ve špatné finanční situaci nebo tíživé životní situaci (Matějček, 1999, s. 31–33).

Jelikož ale rodiče a děti mají vůči sobě navzájem povinnosti a práva vznikající narozením dítěte a zanikající jeho plnou svéprávností, rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud. Náhradní péči o dítě poté přebírá buďto stát nebo jiná fyzická osoba. Do péče jiné osoby však může být dítě svěřeno jen tehdy, pokud je v souladu se zájmem dítěte a prioritou je, aby dítě zůstalo v rámci možností v přirozeném prostředí, to znamená u rodinných příslušníků nebo příbuzných (Bubleová a kol., 2011, s. 39-42).

V případě, že je možné soudně uložit rodičům nebo ostatním příbuzným vyživovací povinnost k dítěti, je možné aplikovat institut svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby. V opačném případě, pokud jim výživné není možné stanovit, soud dítě do péče jiné fyzické osoby nesvěří a využije jiný institut. Například svěření dítěte do pěstounské péče (Zákon č. 89/2012 Sb., § 953).

Jednotlivým typům náhradní péče jsem se věnovala i ve své bakalářské práci z roku 2021, níže je shrnuji.

Poručníka soud dítěti jmenuje tehdy, pokud není žádný rodič, který by vůči dítěti vykonával rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Tím se stane buďto osoba, kterou označí rodiče a ta s tím souhlasí, nebo některá z příbuzných či blízkých osob dítěti, pokud ji rodiče výslovně nevyloučí. V krajním případě se jím stane jiná vhodná osoba (Zákon č. 89/2012 Sb., § 928-931). Dle Bubleové rozlišujeme dva typy poručenství, a to poručenství bez zajišťování osobní péče o dítě nebo poručenství s osobní péčí o dítě. Pokud poručník pečuje o dítě osobně, náleží jemu i dítěti stejné hmotné zabezpečení, jako při pěstounské péči (Bubleová a kol., 2011, s. 54).

Opatrovníka jmenuje soud dítěti tehdy, pokud zákonný zástupce nehájí zájmy dítěte dostatečně. Například v případě poškození majetkových zájmů dítěte. Opatrovníkem se může stát i orgán sociálně-právní ochrany dětí, přičemž soud specifikuje práva a povinnosti opatrovníka (Bubleová a kol., 2011, s. 62).

V případě, že o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů, ani poručník, může soud svěřit péči dítěte **pěstounovi**. Pěstounem se může ze zákona stát každý, kdo poskytuje záruky řádné péče, má bydliště na území České republiky a souhlasí se svěřením dítěte do pěstounské péče. Přednostně přitom soud svěří dítě do péče příbuzné či jinak blízké osoby. Pěstounské péči může předcházet tzv. péče předpěstounská a je preferovaná před ústavní péčí (Zákon č. 89/2012 Sb., § 958-970). Více se pěstounství věnuji v samostatné kapitole 2.

Přijetím cizí osoby za vlastní je dle zákona **osvojení neboli adopce**. Soud o něm může rozhodnout na základě návrhu osvojitele, přičemž mezi osvojitelem a osvojencem se vytváří stejný vztah, jako mezi dítětem a rodičem. Zákon proto vyžaduje přiměřený věkový rozdíl a vylučuje sourozeneckou příbuznost i příbuznost v přímé linii. Osvojit lze pouze dítě, které nenabýlo plné svéprávnosti. Osvojiteli nenáleží žádné hmotné dávky v souvislosti s osvojením dítěte, narozdíl od pěstounů (Bubleová a kol., 2011, s. 43-49).

Ústavní výchovu může soud dítěti nařídit tehdy, pokud dříve nařízená opatření soudu selžou a výchova a vývoj dítěte jsou ohroženy či narušeny. Ústavní výchovu lze nařídit maximálně na dobu tří let, ale je možné ji v případě nutnosti prodloužit. Důvody pro ústavní výchovu dítěte je nutné minimálně každých 6 měsíců přezkoumávat. Pokud je možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ji okamžitě zruší a rozhodne o osobě, které bude dítě svěřeno do péče (Macela et al., 2019, s. 370).

V rámci náhradní péče se objevuje i pojem **hostitelská péče**, o které hovoříme tehdy, pokud dítě žijící v dětském domově odchází na víkendy nebo prázdniny do jiných rodin, k tzv. hostitelům. Nejde o formu náhradní rodinné péče, i když jejím cílem je napomoci dítěti poznat a nalézt stabilní zázemí a navázat sociální a citové vazby mimo dětský domov. Dítě tak pozná i fungování normální domácnosti. Veškeré náklady spojené s pobytem dítěte v hostitelské rodině jdou na vrub hostitelům (Bubleová a kol., 2011, s. 57).

Sociálně-právní ochrana dítěte s sebou nese i **etická dilemata**, která je potřeba v rámci této činnosti permanentně zvažovat a posuzovat. Zvláště pak s vědomím, že děti z biologických rodin vykazují výrazně lepší psychosomatický vývoj, než děti z pěstounské či ústavní výchovy, navzdory selhávající rodině. Vyplývá to z výzkumu uskutečněného v ČR pro MPSV v letech 2010-2011 (Ptáček et al., 2011, s. 42 [online]). Do náhradní výchovné nebo rodinné péče by tak měly být umístřovány pouze děti, které jsou z nějakého důvodu ve svém

původním výchovném prostředí závažně ohroženy. To se nicméně neděje, o čemž svědčí zmíněný výzkum. V rámci něho bylo zjištěno, že důvodem k umístění dětí do náhradní rodinné péče je nejčastěji - v 66 % nedostatečná péče o dítě a v 10 % případů finanční situace rodiny. V 7 % případů rodiče nezvládali výchovu problémového dítěte a v 5 % byly důvodem odebrání sociální důvody rodiny. Pouze ve 12 % případů byly umístěny děti z důvodů, které lze považovat za jednoznačně oprávněné - a to je týrání, alkoholismus rodičů a rodiče ve výkonu trestu. V některých případech se rodičů zastal Ochránce lidských práv (ombudsman).

2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

Pěstounská péče má u nás dávnou historii, přičemž už za osvícenství byly úředně za pěstouny označovány kojné. Po první světové válce, zůstalo velké množství osiřelých dětí a tehdy byl u nás vytvořen poměrně efektivní systém pěstounské péče, který byl státem kontrolován a financován. Po roce 1948 byla ale pěstounské péče socialistickým státem zrušena a děti byly umíst'ovány v ústavech. Po sametové revoluci došlo k jejímu obnovení. Pěstounská péče ve svém procesu vzniku nicméně vzniká z různých situací a pečující osoby mají pro pěstounství různé pohnutky, motivace, ale i predispozice. To následně ovlivňuje proces přípravy a nutnosti průběžného vzdělávání pěstounů. Procesu vzniku a zániku pěstounské péče, jejich jednotlivých typech, ale i specifikách se věnuji v následujících kapitolách (Matějček, 1999, s.15-22), (Vránová, 2011, s. 25).

2.1 Vznik a zánik pěstounské péče

Jak jsem již výše uvedla, pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu v případě, že o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů, ani poručník, přičemž pěstounem se může ze zákona stát každý, kdo poskytuje záruky řádné péče, má bydliště na území České republiky a souhlasí se svěřením dítěte do pěstounské péče. V praxi ovšem často předchází vydání soudního rozhodnutí o svěřením nezletilého dítěte do pěstounské péče ještě soudem vydané usnesení o předběžném opatření o předání nezletilého dítěte do péče určité osoby. Tato osoba většinou současně se svým návrhem na předání dítěte do její péče zároveň podává i návrh na svěřením dítěte do pěstounské péče. Pěstounskou péči upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Jde o finančně podporovanou formu náhradní rodinné péče, při které soud stanovuje pěstounům povinnost poskytovat soudu pravidelné zprávy o výkonu a průběhu této péče (Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018). Pěstoun totiž musí ze zákona umožnit sledování, jak naplňuje dohodu o výkonu pěstounské péče (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47a odst. g).

Svěřením dítěte do pěstounské péče se žijící rodiče nezbavují veškerých rodičovských práv, pokud soud nerozhodne jinak. Pěstoun může rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte a je povinen informovat rodiče o záležitostech podstatných. Mezi ně patří například souhlas s operací či změna trvalého pobytu. Rodiče mají také nadále právo se s dítětem osobně a pravidelně stýkat, pokud soud nerozhodne jinak. Pěstouni proto musí ze zákona udržovat,

rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči a příbuznými a rodič může požádat soud o svěřením dítěte zpět do jeho péče. Soud návrhu vyhoví, pokud shledá, že je to v souladu se zájmem dítěte (Bubleová a kol., 2011, s. 49-53).

Pěstoun má nicméně právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě ve formě zajištění krátkodobé péče, na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, která je přiměřená věku dítěte, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, pokud svěřené dítě dosáhlo alespoň věku 2 let, na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců, zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti dle zákona, pomoc při plnění povinností udržovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami blízkými, včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47).

Pěstounská péče zaniká rozhodnutím soudu, úmrtím dítěte nebo pěstouna, na žádost pěstouna, při společné pěstounské péči rozvodem manželství pěstounů nebo dosažením zletilosti, resp. plné svéprávnosti dítěte (Pazlarová, 2016, s. 111). Pěstounská péče se v průběhu času také může změnit na poručnickou, ale jen v případě, že rodiče dítěte zemřeli, nebo jim byla odejmuta, pozastavena či omezena rodičovská odpovědnost, případně rodiče ztratili schopnost vykonávat právní úkony (Bubleová a kol., 2011, s. 50).

2.2 Typy pěstounské péče

Pěstounská péče se rozděluje z mnoha pohledů. Například podle počtu dětí v péči na individuální nebo skupinovou, nebo podle délky pobytu dítěte u pěstounů na dlouhodobou nebo krátkodobou neboli přechodnou. Z pohledu potřeby vzdělávání nicméně vnímám nejdůležitější rozdělení podle toho, jak vlastně pěstounská péče vznikla. V této oblasti hovoříme buďto o zprostředkované neboli cizí pěstounské péči nebo o příbuzenské pěstounské péči. Zatímco cizí pěstounská péče je svěřením dítěte fyzické osobě, která není příbuzná nebo blízká dítěti, a takový pěstoun se na svou roli musí dlouhodobě připravovat, příbuzenská pěstounská péče vzniká náhle, bez přípravy, a znamená svěřením některé z příbuzných osob – prarodičům, tetě, strýci, sourozenci apod. Zákon tuto variantu preferuje, pokud není v rozporu se zájmy dítěte, a převažuje tak nad pěstounskou péčí zprostředkovanou. Vyplývá to i z ročních výkazů o výkonu sociálně-právní ochrany dětí MPSV, data za rok 2020 uvádím v Tabulce 1. Tento postup je v souladu s judikaturou

Evropského soudu pro lidská práva, který klade důraz na zachování vztahů dítěte se svou rodinou, kdy příbuzenství je specifikováno jako vztah založený na pokrevním poutu (Mikulajová, 2015, [online]). Na stranu druhou, více než 55% všech pěstounů a téměř 80% příbuzenských pěstounů tvoří prarodiče, což pěstounskou péči do značné míry limituje. Tomuto problému se věnuji v následující kapitole.

Tabulka 1 Děti umístěné do pěstounské péče (rok 2020)

Počet dětí v pěstounské péči k 31.12.2020	prarodiče	jiný příbuzný	jiné osoby
11 655	6 410	1 897	1 359

2.3 Specifika příbuzenské pěstounské péče

Jak bylo řečeno, většinu pěstounů tvoří prarodiče. Je nepochybné, že pro dítě, které prošlo velkými traumaty a jeho umístění do cizího prostředí je dalším stresujícím aktem. Je jeho umístění u prarodičů, které zná a má k nim vytvořeny citové vazby, tou nejlepší náhradní variantou. Limity tohoto typu pěstounské péče pramení z jiných okolností. Nejde jen o vysoký věk prarodičů a tudíž jejich schopnost držet s dětmi fyzický krok, velký generační rozdíl, díky němuž může dojít k prohloubení mezigeneračního konfliktu (Jirásková, 2005, s. 26), možný záměr rolí, anebo příslušnost k nízkopříjmové skupině, jelikož se často jedná o důchodce. Nakonec Analýza příbuzenské pěstounské péče z r. 2017 uvádí, že mezi příbuzenskými pěstouny bylo 24,4 % všech pěstounů – mužů a 16,5 % žen nad 65 let. (Analýza příbuzenské pěstounské péče, 2017, s. 23 [online]). Co odborníci obecně vnímají jako největší problém, je zachování nevhodného způsobu výchovy, kvůli němuž bylo dítě svěřeno pěstounům. V tomto případě hovoříme o tzv. transgeneračním přenosu traumatu, o kterém hovořím už ve své bakalářské práci z roku 2021 (Adamcová, 2021, s. 19-23).

Například výzkum Kubíčkové potvrzuje, že v příbuzenské pěstounské rodině dochází k přenosu traumat z generace na generaci, což se projevuje podobnými tragickými osudy rodinných příslušníků, pěstouny nevyjímaje. Z tohoto traumatu pak pramení narušené vztahy pěstounů s rodiči, případně s celou rodinou, a to se následně promítá do vztahu mezi pěstounem a dítětem. Tyto rodiny jsou pak daleko méně ochotny řešit nastalé problematkové situace s odborníky (Kubíčková, 2020, s. 90 [online]).

A z toho pak dle mého názoru pramení i neochota přijímat a hlavně aplikovat ve výchově informace nabyté při povinném vzdělávání pěstounů. Ve své vlastní praxi se často setkávám s argumenty typu: vždyť jsem vychovala tři vlastní děti, zvládnou vychovat i vnuka. Zkrátka, pěstouni prarodiče, kteří ve své výchově sami selhali, si ve většině případů své selhání navenek nepřipouští. Na druhou stranu, z tohoto traumatu často pramení i skrytá, resp. nevyjádřená motivace pro přijetí dítěte. Tou je snaha vykoupit svou vinu související s pocitem selhání ve výchově dcery nebo syna (Uhlířová a kol., 2010, s. 6).

Výše uvedené skutečnosti však nejsou v žádném případě argumentem proti pěstounům - prarodičům, neboť jiné výzkumy ukazují, že děti z příbuzenských pěstounských rodin zažívají více stability a mají méně problémů s chováním a kriminalitou, než u jiných forem pěstounské péče (Adamcová, 2021, s. 19-23), (Štěrbová, 2009, s. 24 [online]), (Lumos, 2020, s. 6 [online]), (MVČR, str. 8 [online]). A jsou na tom lépe i z hlediska psychosomatického vývoje (Ptáček et al., 2011, s. 42 [online]). Navíc v případě prarodičů selhává pěstounská péče méně, než by odpovídalo jejich podílu na pěstounské péči obecně (Lumos, 2020, s. 71-73 [online]).

2.4 Specifika zprostředkované pěstounské péče

Cizí neboli nepříbuzenští pěstouni před tím, než se stanou pěstouny, prochází tzv. procesem zprostředkování, které provádějí pracovníci krajských úřadů. Jeho součástí je psychologické posouzení a zájemci o pěstounství absolvují přípravný kurz. Jeho cílem je předat informace z oblasti právní a sociálně-právní, psychologické, nebo pediatrické, provázejí žadatele obdobím adaptace obou stran na změněné podmínky. Zabývají se řešením konfliktních, krizových a jinak problematických situací v rodině a upozorňují na nutnost spolupráce s institucemi atd. Seznamují s potřebami, pocity a projevy ohrožených dětí, seznamují s tím, jaké změny v rodině mohou nastat po příchodu dítěte a upozorňují na důležitost odborné pomoci a navázání vzájemných kontaktů mezi účastníky (Rozum a Cit, Specifika vzdělávání příbuzenských pěstounů, 2017, str. 6). Kurz trvá nejméně 48 hodin u dlouhodobé pěstounské péče a nejméně 72 hodin u pěstounské péče na přechodnou dobu. Po jeho absolvování a posouzení jsou zájemci zařazeni do evidence pěstounů. Zprostředkovat pěstounskou péči lze pak pouze osobě v evidenci (Zákon č. 359/1999 Sb., § 11).

Příbuzenští pěstouni těmito kurzy neprocházejí, neboť situace většinou vyžaduje rychlé řešení, případně dítě už u příbuzného delší dobu žije. O to větší význam má následně vzdělávání příbuzenských pěstounů.

3 INSTITUT DOPROVÁZENÍ

Soubor služeb poskytovaných pěstounským rodinám a definovaných v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, se všeobecně označuje termínem doprovázení. Má dlouhodobou podpůrnou funkci formou konzultací, poradenství, sdílení, podpory, náhledu a vedení pěstounů, popř. dohledu nad pěstounskou rodinou. Při doprovázení dochází k pravidelnému a opakovanému kontaktu klíčového pracovníka s pěstounskou rodinou a probíhá po celou dobu výkonu PP. Jeho hlavním cílem je podporovat pěstouny tak, aby za všech okolností dokázali zabezpečit v nejvyšší možné míře zájem dítěte (Děti patří domů, Manuál klíčového pracovníka, 2013, s. 1-3).

Klíčový pracovník přitom zastává v rodině roli „přítele“, sdílí s ní každodenní starosti i radosti a jeho vztah k rodině je založen na důvěře a vzájemném respektu. Navázat takový vztah v případě doprovázení OSPOD je prakticky nereálný, neboť ten vykonává kontrolní funkci (Pazlarová, 2016, s. 86).

Doprovázení se uplatňuje na základě smlouvy, kterou pěstouni uzavírají se subjektem s pověřením od krajského úřadu dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Nejčastěji jde o neziskové organizace, které jsou tak oprávněny uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče a na základě nich poskytovat osobě pečující výchovnou a poradenskou péči při výkonu pěstounské péče a sledovat výkon pěstounské péče (Semerádová a kol., 2011). Každá osoba pečující nebo osoba v evidenci by přitom měla mít platně uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče. Pokud nemá, vydává se správní rozhodnutí, které dohodu nahrazuje. Více o této dohodě viz následující kapitola.

3.1 Dohoda o výkonu pěstounské péče

Dle § 47b a § 47c zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dítěte, mají rodiny, kterým bylo dítě svěřeno do pěstounské nebo poručnické péče, garantován nárok na odbornou pomoc. A to na základě dohody o výkonu pěstounské péče, která má upravovat podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností pěstounů. Dohody přitom musí být v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte a při jejich tvorbě se musí přihlížet k zájmům a individuálním potřebám dítěte i pečujících osob a osob v evidenci (Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, 2017, s. 31 [online]).

Individuální plán ochrany dítěte přitom zpracovává OSPOD na základě komplexního hodnocení rodiny a dítěte a slouží k definici příčin ohrožení dítěte, ke stanovení opatření na jeho ochranu, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k přijetí opatření na posílení funkcí rodiny (Pemová, Ptáček, 2012, s. 139). Smyslem dohody je dle Pazlarové definovat rozsah podpory rodinám, zvyšovat kvality pěstounské péče a snaha zvyšovat úroveň profesionalizace pěstounů (Pazlarová, 2016, s. 73).

Dohody se uzavírají na základě návrhu obecního úřadu obce s rozšířenou působností, v jejímž obvodu má trvalý pobyt osoba pečující nebo osoba v evidenci. Zpravidla se tak děje do 30 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí příslušného orgánu o svěření prvního dítěte do péče osoby pečující nebo rozhodnutí o zařazení osoby v evidenci do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. V případě, že dohoda nebude ve stanovené lhůtě uzavřena, rozhodne obecní úřad o úpravě práv a povinností dotčené osoby rozhodnutím. Na základě souhlasu příslušného obecního úřadu s rozšířenou působností může dohodu uzavřít krajský úřad, obecní úřad, obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu nemá osoba pečující nebo osoba v evidenci trvalý pobyt, nebo pověřená osoba. Osoby pečující nebo osoby v evidenci mohou vypovědět dohodu o výkonu pěstounské péče bez udání důvodu (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47b).

Dohoda obsahuje potřebné kontakty na zúčastněné strany, přičemž ty musí být operativně aktualizovány. Včetně specifikace, za jakých okolností lze spolupráci ukončit a dohodu vypovědět. Vzorovou podobu dohody poskytuje Ministerstvo práce a sociálních věcí. Ta však může být na základě vnitřních předpisů a standardů kvality dané organizace upravena (MPSV, Dohody o výkonu pěstounské péče, 2019).

V každém případě musí pěstoun se subjektem, se kterým uzavřel dohodu o výkonu PP, spolupracovat. Jedná se především o to, že pěstoun musí umožnit subjektu minimálně jednou za dva měsíce osobní setkání. Mezi další povinnosti subjektu vyplývající ze zákona patří zajištění čerpání 14 dní respitního volna pro pěstouny, zajištění odborné péče minimálně jednou za půl roku, pomoc s asistovaným kontaktem s biologickými rodiči dítěte, dohled nad výkonem pěstounské péče, zaslání jednou za 6 měsíců zprávu příslušnému OSPOD (pokud provázející organizace není přímo OSPOD) a alespoň 24 hodin bezplatného vzdělávání.

Dohoda dle zákona zaniká buďto dnem, kdy skončí pěstounská péče, tedy buďto se dítě vrátí k rodičům, poslední svěřené dítě dosáhne zletilosti anebo osoba pečující je vyřazená z evidence. Vypovědět dohodu ze strany doprovázející organizace je možné jen pro závažné nebo opakované porušování povinností, ke kterým se osoba pečující v evidenci zavázala v dohodě o výkonu pěstounské péče, pro opakované maření sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče, nebo pro odmítnutí přijetí dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu bez vážného důvodu na straně osoby v evidenci (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47c). Naopak pěstoun může dohodu vypovědět kdykoli a bez udání důvodu.

3.2 Státní příspěvek na výkon pěstounské péče

Nárok na státní příspěvek na výkon pěstounské péče má ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí obecní úřad obce s rozšířenou působností na základě vydání správního rozhodnutí, obecní úřad, krajský úřad nebo pověřená osoba, které uzavřely dohodu o výkonu pěstounské péče (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47d).

Příspěvek je určen na pokrytí nákladů vynakládaných na zajišťování pomoci osobám pečujícím, osobám v evidenci nebo svěřeným dětem a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí a jeho výše činí 54 000 Kč za kalendářní rok, pokud pravomocné správní rozhodnutí nebo dohoda o výkonu pěstounské péče trvaly po celý kalendářní rok, případně jednu dvanáctinu z 54 000 Kč za každý kalendářní měsíc nebo jeho část v rámci kalendářního roku, v němž existovalo pravomocné správní rozhodnutí, nebo trvala dohoda o výkonu pěstounské péče (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47d).

Nutno poznamenat, že nejde o 54 000 Kč pro konkrétní pěstounskou rodinu. Kritériem, podle kterého je příslušnému subjektu poskytnuta souhrnná částka, s níž hospodaří podle potřeb konkrétního dítěte nebo rodiny, je počet uzavřených dohod o výkonu pěstounské péče (Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, 2015, s. 14-15 [online]).

3.3 Doprovázející organizace

Jak jsem již uvedla, doprovázející organizací se může stát ta, která získá pověření od krajského úřadu na základě zákona o sociálně-právní ochraně dětí. V roce 2015 si Ministerstvo práce a sociálních věcí nechalo provést analýzu fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče a v té době evidoval Úřad práce ČR 9 177 uzavřených dohod. Ty

uzavřelo s osobami pečujícími a osobami v evidenci celkem 287 subjektů, přičemž nejčastěji šlo o obecní úřad obce s rozšířenou působností (v 59,7 %). Na druhém místě byly pověřené osoby (právnícké osoby, resp. neziskové organizace), kterých bylo v době realizace šetření celkem 109. Dle statistiky MPSV (viz. Tabulky 2 a 3) se počet doprovázejících organizací pohybuje zhruba na stejné úrovni. Kvalita poskytovaných služeb se mnohdy dost výrazně liší. Celkově nicméně byly služby doprovázení pěstounských rodin, stejně jako samotný institut dohod, hodnoceny výrazně pozitivně. Téměř polovina všech respondentů je hodnotila velmi pozitivně a prakticky třetina všech respondentů je zhodnotila pozitivně. Zcela negativně nebo negativně naopak služby doprovázení pěstounských rodin a samotný institut dohod o výkonu pěstounské péče hodnotilo dohromady necelých 10 % respondentů.

Tabulka 2 Subjekty uzavírající dohody o výkonu PP

Počet subjektů uzavírajících dohody	2016	2017	2018	2019	2020	2021
z toho ORP / KÚ	173	166	160	154	145	134
z toho pověřené osoby	125	139	145	149	148	144
celkem	298	305	305	303	293	278

Tabulka 3 Počet uzavřených dohod o výkonu PP

Počet uzavřených dohod o výkonu PP - CELKEM	2016	2017	2018	2019	2020	2021
z toho ORP / KÚ	4 048	3 615	3 541	3 142	3 033	2 562
z toho pověřené osoby	6 047	6 856	7 536	7 965	8 505	8 874
Celkem	10 095	10 471	11 077	11 107	11 538	11 436

Na stranu druhou, velká konkurence vždy vede ke zvyšování kvality poskytovaných služeb. Z výzkumu sice plyne, že 79,8 % pěstounů nikdy nezměnila svého smluvního partnera, s nímž má uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče, nicméně 15,7 % pěstounů k tomuto kroku již někdy dříve přistoupilo a mezi nejčastější důvody změny doprovázející organizace patřila právě nespokojenost s organizací a přístupem, který měla vůči svým klientům. Několik pěstounů také přiznalo, že jejich nová doprovázející organizace jim jednoduše

nabídla lepší podmínky (Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, 2015, s. 49-51 [online]).

4 VZDĚLÁVÁNÍ PĚSTOUNŮ

V zákoně je zakotvena povinnost pěstounů zvyšovat si znalosti v oblasti výchovy a péče o dítě, a to v rozsahu nejméně 24 hodin v kalendářním roce (Zákon č. 359/1999 Sb., § 47a odst. 2, písmeno f). A s ohledem na skutečnost, že se jedná o osoby starší 18 let, jak plyne ze zákona, tedy osoby dospělé, bavíme se zde obecně o vzdělávání dospělých osob. Ty záměrně rozvíjejí své znalosti, hodnotové postoje, zájmy a jiné osobní a sociální kvality potřebné pro plnohodnotnou práci a plnění společenských a životních rolí (Palán, 2002, s. 237).

Veškeré vzdělávací aktivity realizované jako řádné školské vzdělávání dospělých nebo jako další vzdělávání, jsou zahrnuty do vzdělávacího procesu – procesu cílevědomého a systematického zprostředkování, upevňování a osvojování schopností, dovedností, znalostí, hodnotových postojů. O tom, jak úspěšné vzdělávání bude, rozhodují nejen lidé, kteří se kolem tohoto procesu vyskytují, tedy organizátoři a lektori, ale také kvalita vzdělávacího programu, tedy užitečnost obsahu, efektivita způsobu vzdělávání, přiměřenost formy, a bezesporu i kvalita vzdělávacích agentur. Jinými slovy, učení dospělých je nejen důležitým aspektem společenského rozvoje, ale i obyčejným byznysem a s existencí trhu jsou nabízeny i obsahy neužitečné nebo neefektivní (Plamínek, 2014. s. 11).

Důvody, specifika a formy vzdělávání pěstounů popisují v následujících kapitolách.

4.1 Důvody pro odborné vzdělávání pěstounů

Odborníci upozorňují, že dítě přicházející do náhradní rodiny je téměř vždy poznamenáno životem v předchozím nevhodném prostředí. Vyplývá to i z Analýzy příbuzenské pěstounské péče, kterou v roce 2017 provedl Institut projektového řízení pro MPSV. Podle ní nejčastějším důvodem pro umístění dětí do příbuzenské pěstounské péče u nás byla nedostatečná péče rodičů - 31,4 % a nezáměr rodičů - 19,8 % (Analýza příbuzenské pěstounské péče, 2017, s. 23-24 [online]). A tato zátěž je pro další vývoj dítěte prognosticky silně negativní prvek. Znamená to, že děti, které neměly možnost prožít emočně vřelý vztah, vykazují dle mnoha studií ve všech následných fázích svého života vyšší nemocnost, nižší sociální uplatnění, vyšší výskyt závislostí, vyšší míru nezaměstnanosti a častěji se dopouštějí trestné činnosti. Poruchy ve vývoji jsou přitom podle nich nenapravitelné (Ptáček et al., 2011, s. 40-41 [online]), (Matějček, 1999, s. 84) a podle psychiatra Petera Pötheho by řada

děti v náhradní rodině měla obdržet diagnózu posttraumatické stresové poruchy, protože mozek těchto dětí se nevyvíjí jako dětem vyrůstajícím od narození v rodině (Pöthe, 2016 [online]).

Tyto argumenty, ale i skutečnosti vyplývající z transgeneračního přenosu traumatu popsaného v předchozí kapitole, anebo i větší shovívavosti prarodičů anebo nepochopení, čím si děti prošly a jejich neochotě připustit si, že tyto děti potřebují speciální péči a mají speciální potřeby, kladou o to větší důraz na význam povinného vzdělávání pěstounů.

Vzdělávání má zvyšovat kompetence pěstounů v péči o děti, jak obecně, tak dle individuálních potřeb svěřených dětí. Ale kvalitní práce s pěstouny může vést i ke dlouhodobé stabilitě a prevenci selhání rodin tím, že léčí rodinná traumata, která jsou v těchto rodinách vždy přítomná, a tím, že učí pěstouny, jak šetřit síly a zvládat péči o svěřené děti (Rozum a Cit, Specifika vzdělávání pěstounů z řad příbuzných, 2017, s. 2). Zvyšování znalostí a dovedností pečujících osob nebo osob v evidenci specifikuje vyhláška č. 449/2021 Sb., kterou se mění vyhláška č. 473/2012 Sb. o provedení některých ustanovení zákona o sociálně – právní ochraně dětí.

4.2 Specifika vzdělávání příbuzenských pěstounů

Odborníci upozorňují, že při vzdělávání pěstounů je potřeba zohlednit rozdílné postavení pěstounů prarodičů a pěstounů „dobrovolníků“. Pěstoun, který má do péče svěřené cizí dítě, je okolím vnímán jako osoba cenná, kvalitně investující své dovednosti, vědomosti a energii do péče o potřebné. Pěstoun příbuzný však často cítí jistou míru podílu na vzniklé situaci, obává se kritiky ostatních a svou situaci vnímá jako důsledek vlastního selhání (Rozum a Cit, Specifika vzdělávání příbuzenských pěstounů, 2017, str. 3-4).

Dalším problémem při pořádání společných akcí bývá nižší mobilita zejména prarodičů (zdravotní stav, nemají vozidlo či řidičské oprávnění). Vypovídá o tom i výsledek Analýzy fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, kterou si v r. 2015 nechalo zpracovat Ministerstvo práce a sociálních věcí. Podle ní je pouze 9,6 % pěstounů ochotno dojíždět za vzdělávací akcí v rámci celé ČR, 9,1 % respondentů by bylo ochotno dojíždět i do sousedních krajů, 26,4 % respondentů by bylo ochotno cestovat za vzdělávacími aktivitami jen v rámci kraje, ve kterém bydlí, a 27,2 % respondentů jen v rámci okresu, ve kterém bydlí. 24 % pěstounů by bylo ochotno účastnit se vzdělávání jen v místě obce, ve které pracují, a 3,7 % pěstounů by bylo ochotno vzdělávat se pouze v jejich domácnosti.

Svou roli pochopitelně hraje i výše zmíněný finančně a sociálně slabší status, a také menší ochota vzdělávat se a schopnost přijímat nové podněty a aplikovat změny. Účelem specifických programů a forem vzdělávání pěstounů z řad příbuzných tak nesmí být tyto izolovat a jakkoli vydělovat, spíše jim navíc poskytnout ještě péči specifickou, takovou, která by ošetřovala přímo jejich situaci.

Další věc je, že příbuzní, zejména prarodiče, v roli pěstounů bývají velmi nedůvěřiví. Je to způsobeno mnoha faktory, ale zejména pak zkušenostmi, které se společností, ale také sami se sebou mají. Obvykle v minulosti mnohokrát zažili nepochopení, pomoc jim nabízená se obrátila proti nim nebo pro ně nebyla smysluplná. Obávají se o osud dětí jim svěřených i jejich rodičů, často čelí odsouzení a odmítnutí. V důsledku toho pak sami sebe izolují. Kvalita schopnosti motivovat klienty, zvláště pak příbuzné pěstouny k využití služeb je tak často jednou z nejdůležitějších dovedností doprovázejících organizací (Rozum a Cit, Specifika vzdělávání příbuzenských pěstounů, 2017, str. 10-11).

4.3 Obsah vzdělávání

Zvyšování znalostí a dovedností pečujících osob nebo osob v evidenci má být zaměřeno na získávání nových informací a schopností v oblasti péče o dítě, na získávání znalostí a dovedností při péči o dítě ze specifických skupin – zejména se jedná o děti se zdravotním postižením, o děti jiného etnika, o sourozenecké skupiny dětí nebo o děti, které zažily zanedbávání, týrání či zneužívání, na zvládání krizových situací, dále na přípravu dítěte na osamostatňování, které souvisí se zletilostí dítěte a odchodem z náhradní péče, na návrat dítěte do původní rodiny a přechod do rodiny náhradní, a konečně také na poskytování péče při změnách spojených s vývojovými fázemi dítěte nebo se vzděláváním. Konkrétní podoba realizace vzdělávání pěstounů je ale specifikována v dohodě o výkonu pěstounské péče. Jen ta může reagovat na individuální potřeby rodiny (Novotná a kol., 2016, s. 330-350).

Důležitou oblastí jsou ale také témata zaměřená na potřeby pěstounů, prevence syndromu vyhoření, komunikaci v rodině nebo možností terapie. Okruhy vzdělávání mohou být i úzce specifická, například na fetální alkoholový syndrom, poruchy autistického spektra, právní aspekty pěstounské péče, realizaci pěstounské péče v jiných zemích, zkušenosti dospělých, kteří vyrůstali v PP, romskou problematiku, poruchy attachmentu a další hluboká poškození, psychiatrické poruchy a poruchy osobnosti, závislosti apod. (Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče, 2015, s. 209).

4.4 Role klíčového pracovníka ve vzdělávání

Důležitou roli ve vzdělávání pěstounů hraje již zmíněný klíčový pracovník neboli zaměstnanec pověřené osoby, který sestavuje vzdělávací plán a je pro pěstounské rodiny nepostradatelným. Z pohledu zákona se jedná o osobu pověřenou k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, přičemž dojednává s pěstounskými rodinami dohodu o výkonu pěstounské péče, nabízí, poskytuje a případně zprostředkovává potřebné služby v rámci doprovázení. Dále velmi úzce spolupracuje se sociálním pracovníkem OSPOD. Nicméně na klíčového pracovníka je kladen vysoký odborný, psychický i morální nárok. Podle Pemové a Ptáčka (2012, s. 121) je to člověk, který dosáhl formálně předepsané vzdělání, cíleně a systematicky pracuje se svou profesní zkušeností, v praxi dodržuje standardy dobré praxe a řídí se etickými pravidly a hodnotami sociální práce. Měl by rád pracovat s lidmi, měl by mít vnitřní potřebu být užitečný, empatický, musí dobře zvládat stres, umět naslouchat, být inteligentní, měl by také mít smysl pro humor a musí být praktický. A je také povinen vzdělávat se v oblastech souvisejících s výkonem jeho činnosti, kdy doporučený rozsah dalšího vzdělávání klíčových pracovníků činí minimálně 24 hodin za kalendářní rok.

Klíčový pracovník dle Navrátila (2001, s. 46) by měl splňovat profesionální postoj a hodnoty vůči klientům, „*bez ohledu na to, zda je mu sympatický či nikoliv*“.

Důležité ale je, že pokud vzdělávací témata nabízená doprovázející organizací nevyhovují potřebám rodiny, může zprostředkovat vzdělávání u jiného subjektu. Například specifická školení, která mají v nabídce odborná centra, a která se danou problematikou zabývají. Témata se totiž často opakují a potom je těžké pěstouny dostatečně motivovat k účasti na vzdělávání (Pazlarová, 2016, s. 90-91).

4.5 Formy a metody vzdělávání

Základní a nejběžnější formou vzdělávání je přednáška, která je založená na monologických metodách lektora. Nechybí v ní základní informace a teze, popis jádra výkladu, včetně podtržení podstaty problému, příklady z praxe a zajímavé podrobnosti a fakta (Palán, 2002, s. 176).

Často využívanou formou vzdělávání je tzv. klub. Jedná se o setkání pěstounů, na němž mají možnost díky moderované diskusi sociálního pracovníka sdílet své zkušenosti. Kluby zpravidla probíhají formou dopoledních, odpoledních nebo podvečerních neformálních

setkání jedinců, kteří mají společné téma. Účastníci mívají možnost otevřeně hovořit o tom, co prožívají, podělit se o své radosti i starosti, učit se novým věcem. Klubový program bývá pravidelně doplňován organizováním zajímavých přednášek, seminářů, besed s odborníky či workshopů (Rozum a Cit, Specifika vzdělávání příbuzenských pěstounů, 2017, str. 13).

Odborníci zmiňují také důležitost rodinné a individuální psychoterapie, resp. psychotherapeutické skupiny, která může zklidnit vztahy nejen mezi pěstouny a jim svěřenými dětmi, ale i další vztahy např. mezi všemi dětmi žijícími v rodině, mezi dětmi a jejich biologickými rodiči či mezi biologickými rodiči dětí v pěstounské péči a dalšími dospělými členy širší rodiny. Mohou tady hovořit o věcech, které je v „běžném provozu“ nenapadají, nebo mají obavy s takovým tématem přijít. Mohou si dovolit více se uvolnit, použít svou kreativitu. Učí se oceňovat navzájem, svá přání sdělovat bez výčitek, spolupracovat, naslouchat si a dávat prostor ostatním. Důležitá je osoba psychoterapeuta (Rozum a Cit, Specifika vzdělávání příbuzenských pěstounů, 2017, str. 15-16).

Pěstouny oblíbené jsou víkendové pobyty, které jsou kombinací odpočinkových a relaxačních aktivit, psychoterapie a různých forem vzdělávání. Rodiny jsou vytrženy z koloběhu všedních povinností a její členové na sebe mají více času, díky tomu je tato forma vzdělávání více intenzivní. Navíc, do nákladů na vzdělávání hrazených státním příspěvkem na výkon pěstounské péče lze zahrnout i náklady na ubytování pěstounů.

Mezi obvykle formy vzdělávání patří i tematické konference anebo samostudium.

To je ale realizováno pouze na základě motivace a zájmu učícího se subjektu (Průcha, Veteška, 2012, s. 226). Mimo účasti na kurzech lze využít i vzdělávání přímo zaměstnanci doprovázejícího subjektu.

Když se zaměřím na metody výuky, tak mezi ty klasické patří vyprávění, práce s textem, vysvětlování, demonstrace experimentu, didaktické hry, případové studie. Jsou využívány i specifické metody výuky využitím moderních výukových technologií jako jsou interaktivní tabule a další didaktické pomůcky (Průcha, Veteška, 2012, s. 172). Zajímavou metodou, na kterou jsem při studiu této problematiky narazila, je metoda videotréninku interakcí (VTI), která vznikla na počátku 80. let 20. století v Holandsku. Je zaměřena na krátkodobou intenzivní pomoc v rodinách, kde se vyskytl výchovný a komunikační problém a hrozilo, že dítě bude z rodiny odebráno na převýchovu do některého z výchovných zařízení. Vyžaduje práci videotrénera, který natáčí s klientem záznam běžné situace, a pak provede jeho analýzu

a podpoří momenty, které se v komunikaci daří. Zajímavou metodou je i mozkový jogging neboli aplikace návodů a postupů, jak zlepšit funkce myšlení a paměti (Otázky z oblasti pěstounské péče, 2010, SOS dětské vesničky, str. 25-28).

4.6 Hodnocení vzdělávání pěstouny

Podle Analýzy fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, kterou si v roce 2015 nechalo zpracovat Ministerstvo práce a sociálních věcí, bylo ze strany pěstounů nejpřínosnější hodnoceno právě bezplatné vzdělávání a odborné poradenství. Nejčastěji nabízenou formou povinného vzdělávání pěstounů přitom byly jednodenní kurzy, které svým klientům nabízelo 81 % organizací. Často nabízenou formou vzdělávání byly i vícedenní (víkendové) kurzy, které nabízí téměř 73 % organizací. Další formy vzdělávání, jako samostudium a individuální vzdělávání prostřednictvím vlastního zaměstnance nabízelo přes 24 % doprovázejících organizací. Poměrně opomíjenou formou nabízeného vzdělávání byl v té době e-learning, který nabízela svým klientům jen necelá 3 % organizací (Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, 2015, s. 44 [online]).

„Pozitivním jevem je, že nabízenou formu povinného vzdělávání pěstounů kopíruje i deklarovaný zájem pěstounů o tyto formy vzdělávání. Zájem pěstounů převyšuje nabídku organizací pouze u dvou forem vzdělávání, u samostudia, které by preferovalo o 4 % respondentů více, než jaká je nabídka, a E-learningu, o který by mělo zájem o 5 % respondentů více, než jaká je nabídka této formy vzdělávání“ (Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, 2015, s. 44 [online]).

„Dotazovaní pěstouni pak z tematických okruhů povinného vzdělávání nejvíce preferovali psychologii, komunikaci a zvládání krizových situací. V této oblasti se chtělo vzdělávat téměř 78 % respondentů. Velký zájem byl také projeven o oblast praktického vzdělávání (přenosu zkušeností) v oblasti výchovy a péče o dítě, téměř 65 %. Relativně menší už byl zájem o sociálně-právní oblast (legislativa, dávkové systémy apod.) a témata z prostředí vzdělávání, například otázky domácí přípravy, výukových problémů a šikany. O oba tyto tematické okruhy projevilo zájem okolo 39 % dotázaných pěstounů. Nejmenší zájem, ne však zanedbatelný, pak byl projeven o témata jako péče o specifické skupiny dětí (zdravotně postižené děti, děti jiného etnika, týrané, zneužívané děti apod.) a identita dítěte v náhradní rodině, kontakt a vztahy s biologickou rodinou. Tato témata by zajímala více než 30 %

respondentů“ (Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, 2015, s. 44 [online]).

Z analýzy dále vyplynulo, že podle až 79 % pěstounů odpovídají témata v rámci povinného vzdělávání jejich skutečným potřebám a potřebám dítěte, které jim bylo svěřeno do péče. Pouze přibližně 5 % pěstounů uvedlo, že témata povinného vzdělávání vůbec neodpovídají jejich potřebám nebo potřebám jim svěřeného dítěte. Můj výzkum ukáže, do jaké míry jsou tato čísla v mé skupině pěstounů relevantní (Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, 2015, s. 44 [online]).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODA VÝZKUMU A ANALÝZY DAT

V rámci následující kapitoly se budeme věnovat jednotlivým cílům výzkumu, výzkumným otázkám, dále se zaměříme na výběr informantů a na etiku a limity výzkumu

5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Pro každý výzkum je důležité si vydefinovat cíl výzkumu a následně zvolit vhodné výzkumné otázky.

„Důležitým aspektem výzkumné otázky je vymezení hranic toho, co se bude zkoumat. Není možné, aby jeden badatel prozkoumal všechny aspekty zkoumaného problému. Výzkumná otázka nám umožňuje zúžit výzkumný problém na velikost, která je reálně zkoumatelná“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 24).

Hlavním cílem výzkumného šetření diplomové práce je zjistit, jaký význam pěstouni přikládají povinnému vzdělávání pěstounů.

Prostřednictvím dalších dílčích výzkumných cílů zjišťujeme, jakou mají pěstouni dosavadní zkušenost se vzděláváním, jaké jsou jejich vzdělávací potřeby, a také jak vnímají povinné vzdělávání ke své roli pěstouna.

Výzkum má odpovědět na otázky:

Hlavní výzkumná otázka

- **Jaký význam pěstouni přikládají povinnému vzdělávání?**

Dílčí výzkumná otázka č. 1

- Jak pěstouni vnímají povinné vzdělávání ke své roli pěstouna?

Dílčí výzkumná otázka č. 2

- Jaká byla dosavadní zkušenost pěstounů se vzděláváním zaměřeným na roli pěstouna?

Dílčí výzkumná otázka č. 3

- Jaké jsou vzdělávací potřeby pěstounů?

Abychom dokázali odpovědět na hlavní otázky této diplomové práce, uskutečnili jsme empirický kvalitativní výzkum. Ten je v sociálních vědách často využíván pro svou schopnost porozumění významům a kontextu situací účastníků. Díky němu se mohou

obohatit naše poznatky o vzhled do situací aktérů, nikoliv se zaobírat statistickými daty bez vysvětlení, která často používají státní a nevládní instituce a orgány (Hendl, 2005, s. 259).

Naším cílem není jen popsat zkoumaný jev, ale i jeho předpoklad. Zvolený typ výzkumu nám dává odpověď na otázku „proč?“. S ohledem na to Hendl vysvětluje, že smyslem a cílem kvalitativního výzkumu není přinést představu o rozložení jevu v populaci, ale poznatek, že daný jev existuje a je určitým způsobem strukturován (Hendl, 2005, s. 259).

Data pro náš výzkum jsme získali dotazováním (interview) technikou polostrukturovaných rozhovorů. Jedná se o nejrozšířenější metodu rozhovoru s respondentem, při kterém si sice vytváříme seznam a schéma otázek, ale zároveň operativně reagujeme na odpovědi respondentů, neklademe otázky vždy ve stejném sledu, ale naopak klademe doplňující otázky s cílem zjistit co nejvíce informací o tématu a jeho příčinách (Miovský, 2006, s. 159-160).

Podle Hendela je tato metoda výzkumu, tedy polostrukturovaný rozhovor, vhodný při zkoumání chování lidí v soukromí, názorů a pocitů (Hendl, 2005, s. 161). Účastníci výzkumu tak mohou mluvit o tématech a problémech, o kterých mluvit chtějí, které považují za důležité a leží jim na srdci. Tak mohou vyplynout na povrch i informace, které by při strukturovaném rozhovoru nebo při dotazníku nezazněly, zůstaly skryty a neodhaleny.

Hendl ovšem zároveň upozorňuje, že důležitým předpokladem pro dosažení kvalitních výsledků této metody výzkumu je vytvoření vzájemného vztahu důvěry a vstřícnosti mezi účastníkem dotazování, tedy respondentem, a tazatelem (Hendl, 2005, s. 229). Miovský doporučuje polostrukturované rozhovory hlavně u takových cílových skupin, s kterými je komunikace složitá, což pěstouni, zvláště pak příbuzenští, jsou. A právě bez tohoto vzájemného vztahu důvěry je podle něj obtížné, neřku-li nemožné, sesbírat objektivní data (Miovský, 2006, s. 161).

Dle této metody jsme tedy vytvořili schéma rozhovorů a následně jsme je vedli s pěstouny v neformální prostředí, tak, aby se cítili dobře. Naší nespornou výhodou je skutečnost, že se všemi informanty v rámci naší profesní kariéry pracujeme, známe se, a tudíž již máme navázán vzájemný vztah důvěry.

Všechny rozhovory jsme se souhlasem informantů nahrávali. Následně jsme je doslovně přepsali, což doporučuje i Hendl, podle kterého je doslovná transkripce dat základní podmínkou pro jejich podrobné vyhodnocení (Hendl, 2005, s. 208).

Data jsme následně analyzovali metodou **otevřeného kódování**. Tedy metodou přiřazování klíčových slov nebo symbolů k částem textu s cílem snadněji se v textech orientovat a pracovat s nimi. Přičemž za kód je považováno slovo nebo krátká fráze charakterizující nějakým způsobem jev, významovou jednotku nebo sekvenci (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 212). Kódy jsou dle této metody analýzy následně shlukovány do kategorií, které zastupují nejvýznamnější témata.

Jednotlivé přepisy rozhovorů jsme po opakujícím se čtení opatřili kódy, které jsme pak shrnuli do kategorií. Ke zvoleným kategoriím jsme přidali komentáře, které vyplynuly jak z rozhovorů, tak z dlouhodobého pozorování informantů při práci v terénu, přičemž jsme využili i své znalosti o jednotlivých případech získané z pracovní praxe. Na základě takto utříděných dat jsme formulovali odpovědi na výzkumné otázky (Adamcová, 2021, s. 28-30).

Abychom rozlišili citace a vlastní komentáře, uvádíme vyjádření informantů kurzívou a pro přehlednost je u každé citace označení informanta. Ačkoliv v současné době existuje řada softwarových nástrojů pro práci s kódy, použili jsme již ověřený postup označovaný jako papír – tužka, který jsme využili i v bakalářské práci (Adamcová, 2021, s. 28-30).

5.2 Výběr informantů

Pro svůj výzkum jsme si vybrali účastníky metodou prostého účelového výběru, kdy jsou cíleně vyhledáváni informanti podle jejich určitých vlastností. Nejde o příliš velký výběr souboru a osoby náležející do tohoto základního souboru jsou poměrně snadno dostupné. Tento výběr vzorku zmiňuje Miovský (Miovský, 2006, s. 136).

V našem případě jsme si zvolili informanty mezi příbuzenskými pěstouny v ORP Vsetín, se kterými částečně pracujeme, ale zároveň jsme si vybrali i pěstouny, se kterými nespolupracujeme v rámci naší sociálně-právní činnosti. S pěstouny, se kterými spolupracujeme v rámci naší sociálně-právní činnosti, jsme v pravidelném kontaktu, ať již

při uskutečněných akcích, na pravidelných školeních a dokázali jsme si získat i jejich plnou důvěru.

Pro výzkum jsme zvolili informanty, kteří byli ochotní o své roli pěstouna otevřeně mluvit, a u kterých vnímáme výraznou sebereflexi. Výzkumný vzorek tvoří devět žen – pěstunek z ORP Vsetín. Jedná se pouze a výhradně o ženy. Výzkumný vzorek je tvořen dvěma pěstovkami zprostředkovanými, jednou pěstovkou na přechodnou dobu a jednou pěstovkou dlouhodobou.

Informantky jsme kontaktovali v jejich přirozeném prostředí a v čase, na kterém jsme se s nimi snažili vždy dopředu telefonicky domluvit. Dotazování probíhalo v termínu od února do března 2022 a průměrná délka každého rozhovoru trvala asi cca v rozmezí 15 až 30 minut.

Tabulka 4 Základní informace o informantkách

Informant	Věk	Typ PP	Důvod svěřeni dítěte do PP	Délka PP	Druh vzdělávání
B	52	Nezprostředkovaná	alkohol, drogy	7 let	Víkendovka/samostudium
D	55	Nezprostředkovaná	alkohol, drogy	8 let	Víkendovka/sobota
H	52	Zprostředkovaná	alkohol, drogy	2 roky	Víkendovka/dny v týdnu
HA	45	Zprostředkovaná	alkohol, drogy	3 roky	Cokoliv
K	61	Nezprostředkovaná	alkohol	15 let	Dny v týdnu
P	58	Nezprostředkovaná	alkohol, drogy	10 let	Dny v týdnu
V	55	Nezprostředkovaná	nezájem rodičů	4 roky	Víkendovka
VD	54	Nezprostředkovaná	úmrtí matky	4 roky	Víkendovka/sobota
Z	52	Nezprostředkovaná	nezájem matky	13 let	Víkendovka

5.3 Etika výzkumu

Účast na výzkumu byla dobrovolná. Všechny rozhovory byly pořízeny na základě udělení informovaného souhlasu informantů s účastí na výzkumu. Uvědomujeme si, že problematika příbuzenské pěstounské péče je pro pěstouny samotné velmi citlivé téma, jelikož si z výše uvedených důvodů často kladou za vinu nastalou situaci. Proto náš výzkum je striktně anonymní. Hendl (2005, s. 155) nicméně upozorňuje, že pouhá anonymita není řešením, protože mnohé lze odhalit ze souvislostí, proto dle jeho rad pozměňuji i určité skutečnosti, které nenaruší vyznění zprávy a přitom zachová anonymitu účastníků výzkumu.

5.4 Limity výzkumu

Výběr metody získání dat i jejich analýzy vychází z cíle výzkumu, má však své limity. V tomto případě je to především nízká standardizace dílčích postupů, což zmiňuje Miovský (Miovský, 2006, s. 219). Hendl pak zdůrazňuje, že výzkumník se také může dopustit přehlédnutí, systematických chyb a omylů vyplývajících z různých faktorů jako například přetížení nebo nedostatek dat, ignorování dat, která jsou v rozporu s názory výzkumníka. Limitujícím faktorem může být i přehnaná sebedůvěra výzkumníka (Hendl, 2005, s. 223 - 225). *„Respondenti mohou odpovídat tak, jak si myslí, že se od nich očekává. Mnohdy je těžké rozlišit, co respondenti říkají a co už je interpretace výzkumníka. Tyto rizika jsou v mém výzkumu eliminována srovnáním s jinými výzkumy, s teoretickými poznatky a také následnými diskusemi s respondenty,*“ cituji již v bakalářské práci Hendla (Adamcová, 2021, s. 30-31).

6 INTERPRETACE A ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT

V této kapitole se zabýváme interpretací a analýzou získaných dat. Tato data jsme získali na základě uskutečněných polostrukturovaných rozhovorů s pěstounkami v rámci ORP Vsetín.

Z analýzy rozhovorů s informanty vyplynulo následujících **6 kategorií**.

Pro lepší přehlednost jsme vytvořili tabulku, ve které jsou uvedené jednotlivé kategorie a příslušné kódy.

Tabulka 5 Přehled kódů a jejich zařazení do kategorií

Název kategorie	Název kódů
Cesta k pěstounství	Potřeba pomoci, Potřeba mít více dětí, Alkohol, Drogy, Nezájem, Úmrtí, Ze dne na den, Druh PP, Příprava
Přínos vzdělávání	Rozvoj dětí, Znalosti, Rada, Ztráta času, Nové cesty, Setkávání, Puberta, Specifické potřeby dítěte
Povinnosti pěstounů	Rozsah, Informovanost, Dostatečnost, Zbytečnost, Časová náročnost
Nabídka vzdělávání	Široký výběr, Jednodenní, Víkendové, Samostudium, Odborníci, Specifické potřeby dítěte, Výměna zkušeností, Splnění hodin, Znalosti, Setkávání, Spokojenost
Doprovázející organizace	Dohoda, Podílení se na nabídce, Harmonogram, Spokojenost, Individualita, Emoce, Odborníci, Nejistota, Zkušenosti Splnění hodin, Široký výběr, Víkendové, Jednodenní
Postoj pěstouna	Znalosti, Ztráta času, Setkávání, Časová náročnost, Výměna zkušeností, Spokojenost

Na základě rozboru těchto kategorií následně odpovídáme na jednotlivé dílčí výzkumné otázky, pomocí kterých zodpovíme v závěru diplomové práce na hlavní výzkumnou otázku, která zní: „*Jaký význam pěstouni přikládají povinnému vzdělávání?*“

6.1 Kategorie č. 1 – Cesta k pěstounství

Do této kategorie jsme zařadili následující **kódy**: Potřeba pomoci, Potřeba mít více dětí, Alkohol, Drogy, Nezájem, Úmrtí, Ze dne na den, Druh PP, Příprava.

V rámci této kategorie jsme se zaměřili na to, jakým způsobem se jednotliví informanti ocitli v pozici pěstouna. Daná kategorie popisuje, jaký typ pěstounské péče informantky vykonávají, a zda a jak se na svou roli pěstounky připravovaly.

Všechny informantky sdělily důvody, pro kterou se staly pěstounkou. Převážná část informantek z řad příbuzných uváděla jako důvod, že se rodiče nedokázali o dítě či děti sami postarat, protože byli například uživateli alkoholu či návykových látek.

Paní B: „... syn s partnerkou dlouhodobě požívali návykové látky, ...“

Paní P: „*Moje dcera požívala alkohol a byla opitá pořád a měla drogy. O dítě se nemohla starat, ...*“.

Další informantky uvedly, že pečují o dítě, o které přestali rodiče jevit zájem.

Paní V: „*Objevilo se děvčátko, které bylo v nouzi, kdy o ni rodiče přestali jevit zájem.*“

Paní Z: „*Matka odešla od dítěte ve velmi raném věku a nám bylo líto to dítě dát pryč do dětského domova.*“

Jiná informantka se stala pěstounkou z důvodu úmrtí její sestry.

Paní VD: „*...zemřela mi sestra, takže jsem se musela postarat o toho jejího syna, protože manžel žije v zahraničí.*“

Pěstounka na přechodnou dobu i dlouhodobá pěstounka uváděly důvody pro pěstounství zcela odlišné od pěstounek příbuzných. Pěstounka na přechodnou dobu paní H se pro tuto profesi rozhodla sama a jako hlavním důvodem uvedla, že „*měla potřebu nějak pomáhat*“. Dlouhodobá pěstounka paní HA již od dětství toužila po velké rodině. Toto se jí však v dospělosti úplně nepodařilo a společně s manželem se rozhodli, že se dají na dráhu zprostředkovaného pěstouna.

Pěstounky zařazené do evidence krajem se dříve, než jim bylo svěřené dítě soudem, měly možnost na pěstounskou péči připravovat.

Paní H: „*Absolvovala jsem školení v rozsahu 72 hodin*“.

Paní HA: „... *měli jsme klasickou přípravu, jako zprostředkování pěstouni.*“

Ostatní oslovené informantky vykonávají pěstounskou péči nezprostředkovanou, u nich je dítě v osobní péči buď jako osoby příbuzné nebo blízké. Na roli pěstouna se neměli možnost připravit. Pěstouny se stali náhle a téměř nečekaně. Příbuzenští pěstouni neprošli přípravou jako dlouhodobý pěstoun, neměli tak možnost se na novou roli připravit ani zamyslet nad svými kapacitami.

Paní K: „... *nee vůbec. To mi tak spadlo nějak osudem do klína.*“

Paní V: „*Nešlo se připravit, protože to bylo náhlé rozhodnutí a muselo se flexibilně reagovat.*“

Kategorii s názvem „**Cesta k pěstounství**“ využíváme k získání odpovědi na první dílčí výzkumnou otázku, která zní: „*Jak pěstouni vnímají povinné vzdělávání ke své roli pěstouna?*“, abychom v ní objasnili, jak se jednotlivé informantky ocitly v roli pěstouna.

6.2 Kategorie č. 2 – Přínos vzdělávání

Do této kategorie jsme zahrnuli následující **kódy**: Rozvoj dětí, Znalosti, Rada, Ztráta času, Nové cesty, Setkávání, Puberta, Specifické potřeby dítěte.

V této kategorii se především zabýváme, jaký vnímají informantky přínos povinného vzdělávání při výkonu pěstounské péče. Zda si jednotliví pěstouni ze vzdělávání odnáší nějaké cenné rady či doporučení, které si poté odnesou do svého života.

Všechny informantky postupem času vnímají povinné vzdělávání pro ně za významné. V rámci vzdělávání často informantky vyjadřují pozitivně, že se mají možnost dovědět nové poznatky, vhodné postupy při výchově nebo rady, jak vést děti k jejich přirozenému rozvoji. Paní H: „*Přináší mi to větší rozhledy a nové poznatky, a i když mám sama tři děti, pořád se dovidám nové věci.*“

Paní B: „... *mám možnost se dovědět nějaké výchovné postupy, které bych mohla při výchově vnučky uplatňovat, a třeba by nemuselo dojít k takovému problému, jako bylo u mého syna.*“

Paní K: „... *spoustu věcí se na tom povinném vzdělávání můžete dozvědět. Můžete pochopit chování dítěte, které se chová mnohdy jinak než vaše vlastní.*“

Za největší přínos povinného vzdělávání spatřuje paní HA setkávání pěstounů a dále uvádí: „... *je velmi důležité, že se člověk setká s lidmi, kteří řeší stejné problémy, protože když si o tom povykládáte s kamarádkou, se sousedkou, se sestrou, kteří nemají zkušenosti v tomto směru s pěstounskými dětmi, tak to prostě nepochopí.*“

Při rozhovoru byly informantky dotazovány, zda si odnesly z posledního vzdělávání nějakou cennou radu nebo doporučení.

Paní V popsala, „...že nemáme moc dávat na výběr dítěti, ale že o dítěti mají rozhodovat dospělí. Dospělí se mají domlouvat a rozhodně spolupracovat, tudíž pěstounství má být o tom, že musí spolupracovat s biologickou rodinou.“

Paní B se v rámci vzdělávání dověděla rady, jak dítě doprovodit do samostatného života, aby bezpečným způsobem opustil rodinné hnízdo a osamostatnil se.

Další informantku paní P nadchlo vzdělávání zaměřené na skryté záškoláctví. V poslední době se tento problém vyskytuje častěji, děti pro nějaký svůj důvod nechtějí navštěvovat školu a rodiče/pěstouni jim omlouvají často nevědomky absenci. V rámci vzdělávání jim odborník poskytl cenné rady, jak této skutečnosti předcházet, jak ji případně řešit.

Paní H si z posledního vzdělávání odnesla poznatek ohledně škodlivosti mobilních telefonů. Dověděla se, „... že telefony, mobilní telefony, pokud jsou u postele, tak narušují spánek.“

V kategorii s názvem „**Přínos vzdělávání**“ jsme získali od informantek odpovědi, jaké výhody spatřují v povinném vzdělávání. Tyto odpovědi jsme následně využili k objasnění první dílčí výzkumné otázky.

6.3 Kategorie č. 3 – Povinnosti pěstounů

V této kategorii jsou obsaženy **kódy**: Rozsah, Informovanost, Dostatečnost, Zbytečnost, Časová náročnost.

V této části se zabýváme dosavadní zkušeností pěstouna se vzděláváním. Zda mají ponětí, v jakém rozsahu mají si plnit povinné vzdělávání vyplývající ze Zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Při sepsání dohody o výkonu pěstounské péče s vybranou doprovodnou organizací by měli být pěstouni seznámeni s právy, a také povinnostmi pěstounů. Jednou zásadní povinností pěstouna je zvyšování si kvalifikací a dovednosti v oblasti péče o dítě. V rámci rozhovorů s informantkami jsme zjišťovali, zda pěstouni jsou si této skutečnosti vědomi.

Všech devět oslovených pěstounek tuto povinnost, vyplývající se zákona, znalo. Informovaly nás, že je na tuto povinnost upozornil sociální pracovník při podpisu dohody o výkonu pěstounské péče. Jedná se tedy o důležitý úkol sociálního pracovníka doprovázející

organizace, který srozumitelně obeznámí pěstouny při podpisu dohody o výkonu pěstounské péče s jejich obsahem a zároveň jim řádně vysvětlí jejich práva a povinnosti.

Paní B: „*O této povinnosti jsem byla informována při podpisu dohody, ale to už je nějaký rok zpátky, a pokud si dobře vzpomínám, tak by to mělo být 24 hodin za kalendářní rok.*“

Dále jsme se dotazovali, zda toto vzdělávání o rozsahu 24 hodin za kalendářní rok je pro ně dostačující. Některé informantky se vzdělávacích aktivit účastní, chtějí si ji splnit, ale několikrát v odpovědích zaznělo, že je to časově náročné zvládnout běžný rodinný život s prací, domácností, výchovou a následně i se školením.

Paní HA upozorňuje, že „... *když má člověk skloubit tu rodinu, rodinný život s prací, a pak ještě s tím školením, a když je do toho ještě mnoho jiných aktivit, tak je to dostatečné.*“

V rámci výzkumu dvě informantky vyjádřily, že se jim vzdělávání jeví jako zbytečné, neboť když vychovaly již v minulosti své děti, že už mají určitou představu, jak výchovu svěřeného dítěte zvládnout.

Paní P: „... *já si myslím, že to tady toto vzdělávání je zbytečné. Každý ví, jak má svoje děti vychovávat, co má dělat.*“

Paní Z: „*Asi bych se nepotřebovala vzdělávat více, protože každý, kdo vychoval aspoň jedno dítě nebo svoje vlastní dítě, tak v tom nějakou zkušenost má, a některé věci by mi připadli úplně zbytečné.*“

Kategorii s názvem „**Povinnosti pěstounů**“ využíváme k získání odpovědi na druhou dílčí výzkumnou otázku, která zní: „*Jaká byla dosavadní zkušenost pěstounů se vzděláváním?*“, neboť nám z ní vyplývá, jak jsou pěstounky obeznámeny se svými právy a povinnosti vyplývající ze zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

6.4 Kategorie č. 4 – Nabídka vzdělávání

Do této kategorie jsme zařadili tyto **kódy**: Široký výběr, Jednodenní, Víkendové, Samostudium, Odborníci, Specifické potřeby dítěte, Výměna zkušeností, Splnění hodin, Znalosti, Setkávání, Spokojenost.

V této kategorii jsme se věnovali, jaké druhy vzdělávání mají pěstouni příležitost využívat. Jaké vzdělávací aktivity jim jejich doprovázející organizace nabízí. Ve druhé části této kategorie se zaměříme, co jednotlivým pěstounům vyhovuje a proč.

V rámci výzkumu jsme zjistili, že doprovázející organizace se snaží zajistit pro pěstouny široký výběr vzdělávacích aktivit. Snaží se nastavit vzdělávání, aby bylo dostupné pro všechny.

Paní HA: „*Máme víkendovky, máme jednodenní školení. A míváme, třeba se sejdeme v podstatě jenom ženy – pěstounky, ... není to jako, že školení, ale je to setkání těch pěstounek, a je to velmi fajn, že se tam povídá, takový ten běžný život.*“

Paní V: „*My to máme široké a každý, kdo potřebuje, si tam může vybrat, co se týká toho vzdělávání. Kvituju, že to může být i den v týdnu, což třeba je pondělí. Pak kdo nemůže, kdo pracuje, tak v sobotu, a pak velice oblíbené jsou u nás víkendovky.*“

V minulé otázce jsme se dověděli, jaké formy vzdělávání doprovázející organizace v ORP Vsetín nabízí. Následně jsme se doptávali, jaké vzdělávání osloveným pěstovánkám nejvíce vyhovuje, a které nejčastěji využívají.

Paní VD využívá nejvíce víkendové vzdělávání „*... pro mě je nejlepší ta sobota a ten víkend.*“

Paní H: „*Využívám 1x do roka víkendové vzdělávání a vzdělávání, které probíhá v týdnu.*“

Paní B: „*Já během roku se účastním víkendovky, a pak ještě si doplňuju vzdělávání, aby mi to vyšlo počtem hodin, samostudiem.*“

Paní K: „*Mě vyhovuje spíš přes ten týden všední dvouhodinovka nebo ta čtyřhodinovka.*“

Paní D nejvíce oslovilo víkendové vzdělávání a následně doplnila důvod, proč si je tak oblíbila. „*Splním si hodně hodin, potkám se s ostatními pěstouny a probereme ohledně dětí, jak se jim daří.*“

Paní H: „*Při víkendovém vzdělávání si za první splním větší počet hodin, a za druhé se vždy potkám s lidmi stejného zaměření a dozvím se i od nich spoustu nových věcí.*“

Paní VD: „*Víkendové vzdělávání je jako vždycky lepší, protože se tam sejdou vlastně ti pěstouni a ty dětimají stejný osud, a s těmi rodiči si můžeme vlastně vyměnit ty zkušenosti.*“

Paní V preferuje u víkendovky mimo již zmíněné „*... bývá to (myšleno víkendovka) tak, že lektori bývají flexibilní, a když se otevře nějaké téma, tak jsou ochotni na to reagovat a si s námi o tom popovídat.*“

Paní HA nejvíce oceňuje při vzdělávání formu diskuse, při které mají možnost postupně všichni na určité téma reagovat, a tím přispět se svou zkušeností.

Paní B si na víkendovém vzdělávání pochvaluje „... *když chodím z víkendového vzdělávání, tak mám pocit, že ty problémy, které třeba zrovna řeším, tak nejsou asi tak velké, jaké třeba řeší jiní, takže v tu chvíli já odjíždím domů spokojená.*“

V rámci kategorie „**Nabídka vzdělávání**“ nám vyplynulo, jaké vzdělávání informantky preferují. Závěry této kategorie jsme shrnuli v diskusi druhé dílčí výzkumné otázky.

6.5 Kategorie č. 5 – Doprovázející organizace

Do této kategorie jsme zařadili tyto **kódy**: Dohoda, Podílení se na nabídce, Harmonogram, Spokojenost, Individualita, Emoce, Odborníci, Nejistota, Zkušenosti Splnění hodin, Široký výběr, Víkendové, Jednodenní.

Další naší zvolenou kategorií je doprovázející organizace. Do této kategorie jsme zahrnuli kódy, které souvisejí s přístupem doprovázející organizace k tvorbě vzdělávací nabídky. O jaká témata na vzdělávacích besedách mají pěstouni největší zájem, zda se mají možnost pěstouni podílet na sestavování témat vzdělávání, co by v rámci vzdělávání změnili, nebo co naopak velmi na vzdělávání oceňují.

Nejprve byly pěstounky doptávány na nejoblíbenější témata. Dle následujících odpovědí je to hodně individuální, neboť každá pěstounka pečuje o jinak věkově staré dítě, a tím potřebuje jiné téma vzdělávání. Převážná část informantek volí témata, která přednáší lektor odborník - psycholog. Jednou nejčastější vzdělávací potřebou je nedostatek znalostí v oblasti psychických potřeb dítěte. Informantky tuto potřebu vnímají jako naléhavou, protože je pro ně spojena s emocionálním nepohodlím dětí.

Paní B: „... *já si vesměs volím besedy, kde třeba se účastní nějaký psycholog, psychoterapeut, ... jsou nám schopni předat informace o tom, jak třeba dítě dokáže prožívat určité věci, projevovat emoce v určitých etapách svého života, a my abychom byli schopni na tady tyto jejich prožívání reagovat.*“

Paní VD doplnila, že se nyní ve svém výběru zaměřuje na témata, která cílí na období dospívání. „... *ted'ka momentálně jsme ve fázi třeba toho dospívání*“.

Paní V upřesnila, že vyhledává školení, které se zaměřuje na psychické potřeby dítěte. „*Já mám dítě, které si myslím, že bylo i týrané, nebyly uspokojované ... její potřeby ... a šikanované. Myslím si, že proto si nese takové charakteristické svoje chování ... potřebuje*

stále chválit, je si nejisté, má velké emocionální výkyvy... Takže já potřebuji to vzdělávání ohledně těch psychických potřeb toho dítěte.“

Témata, která se týkají, jak zlepšit u dítěte přístup k učení využívá nejčastěji paní K: „... *tak mě zajímalo, jak u ní (dítěte) vzbudit ... aby ji šlo lepší to učení.“*

Paní HA neupřednostňuje vyloženě nějaké téma, je spokojená téměř s jakýmkoliv. „*Nemůžu říct, že je mi to úplně jedno, ale asi cokoli a jakékoli školení máme – jsem ráda za to... Nepřijde mi, že bych měla nějaké školení, které by mě nezajímalo nebo nebavilo nebo, že bylo slabší.“*

Další otázky ve výzkumu byly směřované, zda mají možnost sami pěstouni ovlivnit výběr témat nebo výběr lektorů při sestavování vzdělávacího plánu jednotlivých doprovázejících organizací.

V jedné doprovodné organizaci rozesílají 2x ročně harmonogram vzdělávání, ze kterého si můžou vybrat pěstouni, co jim vyhovuje.

Paní VD: „*Zašle (doprovázející organizace) mi 2x ročně ten harmonogram a já si vyberu prostě ty témata, o která bych měla zájem.“*

Paní Z: „... *rozhodují se podle plánu, který dostaneme 2x za rok, a tam si vyberu určité jakoby témata, které mě zajímají kvůli tomu dítěti, které máme.“*

Jiné pěstounky popisovaly, že jsou oslovovány koordinátorkou vzdělávacích aktivit po skončení každého školení a je jim dána možnost navrhnout nějaké téma nebo lektora pro další vzdělávání.

Paní HA: „... *když nám skončí školení, tak se zeptá, jestli máme něco, co by jsme chtěli na příště nebo jestli třeba řešíme nějaký problém, aby nám to školení napasovala.“*

Paní B: „... *po ukončení vzdělávání za mnou vlastně přijde paní koordinátorka a ptá se mě, zda se mi vzdělávání líbilo, zda bych chtěla něco změnit, anebo o jaké téma bych měla zájem. Takže asi v této chvíli bych mohla zareagovat a dát ji nějaký typ.“*

Pouze jediná informantka paní K vyjadřovala, že tato možnost sestavovat jednotlivá témata školení nebo výběr lektorů s ní doprovázející organizace neřeší. Nicméně následně dodává, že je s nabídkou vzdělávacích besed vždy spokojená.

Paní K: „*Neřeší to s námi. Prostě, něco vybere, co si myslí, že je vhodné a já osobně jsem vždycky s tím (výběrem témat) byla spokojená, takže vybírali dobře.“*

Každý pěstoun je povinen uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče s nějakou doprovázející organizací. Na výběr mají doprovázející organizaci při městském úřadu, krajském úřadu

nebo pověřenou k této činnosti nějakou neziskovou organizací. V rámci výzkumu jsme se dotazovali, zda někdy pěstouni přemýšleli nad změnou doprovodné organizace z důvodu jiné nabídky vzdělávacích aktivit pro pěstouny.

Všechny oslovené informantky vyjádřily spokojenost se svou doprovázející organizací a z důvodu nabídky vzdělávání nepřemýšlely nad odchodem z doprovodné organizace.

Paní K: „... *no nějaká nabídka, co si tak v minulosti vybavuji, byla, ale neuvažovala jsem o tom, protože jsem na ty lidi zvyklá a jsem spokojená.*“

Další otázky, které jsme pokládali pěstounkám, se zaměřovaly, co jim v rámci vzdělávání schází, co by chtěli změnit nebo co na vzdělávání naopak oceňují.

Téměř všechny odpovědi informantek vyjadřovaly spokojenost se vzděláváním.

Paní HA: „*Nevybavuji se, že by mi něco vyloženě scházelo. Myslím si, že je to fajn, jako tak jak to je.*“

Mnoho pěstounek by si velmi přálo či by ocenilo, kdyby měla doprovázející organizace v nabídce během roku dva víkendové pobyty. Vysvětlovaly to tak, že by mohly mít během krátké doby splněno celé roční povinné vzdělávání.

Paní Z by tedy nejvíce ocenila „*aby byly ty dvě víkendovky za rok.*“ A dále doplnila, že by si to přála „... *kvůli času ... zaberou míň času ... přes týden jsme všichni v práci a nemáme možnost jezdit na to dvouhodinové vzdělávání.*“

Paní VD navrhla, že by chtěla, kdyby vzdělávání mohla splnit najednou. „...*24 hodin po kupě, aby to bylo v co nejkratší době.*“

Naopak jiná oslovená informantka paní HA by klidně ocenila, kdyby vzdělávání bylo více. „*Já bych chtěla, aby toho bylo víc...jsem moc ráda ... zjišťuji různé informace a moc ráda se ujišťuji, že něco dělám dobře...*“

Jediná pěstounka paní K měla v rámci změny praktický důvod. Sdělila, že na školení dojíždí autobusem a vyhovovalo by jí, kdyby vzdělávání bylo zahájeno o hodinu dříve. „... *já dojíždím z vesnice a bývám na Vsetíně už o půl osmé a vzdělávání začíná až od devíti, tak bych třeba byla radši, kdyby začalo už od osmi.*“

Kategorii s názvem „**Doprovázející organizace**“ využíváme k získání odpovědi na třetí dílčí výzkumnou otázku, která zní: „*Jaké jsou vzdělávací potřeby pěstounů?*“. V rámci této kategorie jsme zjistili, jakým způsobem doprovázející organizace v rámci ORP Vsetín realizují vzdělávání pro pěstouny.

6.6 Kategorie č. 6 – Postoj pěstouna

Do této poslední kategorie jsme zařadili následující **kódy**: Znalosti, Ztráta času, Setkávání, Časová náročnost, Výměna zkušeností, Spokojenost.

V závěru rozhovoru od informantek zjišťujeme, jaký zaobírají postoj vůči vzdělávání a co by poradili ostatním pěstounům, jak by měli přistupovat k povinnému vzdělávání pěstounů.

Každá informantka sdělila svůj pohled, jak si na povinnost pěstouna vzdělávat se zvyknout a vnímat ji, jako přínosnou pro sebe i pro dítě. Všechny informantky radily, aby pěstouni docházeli na vzdělávání, a to především z důvodu, že naberou nové znalosti a zkušenosti, poznají lidi se stejnými problémy, školení je zdarma nebo že jim přednáší odborníci z praxe. V některých odpovědích zaznělo, že si na tuto povinnost museli ze začátku hodně zvykat, nechtělo se jim docházet, neboť v tom ze začátku spíše vnímali ztrátu času. Mezi nejzajímavější rady jsme zařadili.

Paní H: „... *poradila bych, aby se vzdělávali, protože vždy se něco nového dozví a také poznají lidi se stejnými problémy, se kterými pak můžou probírat situace a problémy.*“

Paní V: „... *je to neocenitelné v tom, že to máme zdarma, a ještě tam přijdou takhle erudovaní lektori, odborníci z praxe, kteří nám můžou s tím pomoci, s výchovou dětí... aby nechodili jenom z povinnosti ... vybírat si opravdu témata, která jsou pro ně vhodná.*“

Paní Z: „*Je to sice časově náročné, ... ale myslím si, že je to velmi poučné a lidi se tam (myšleno na vzdělávání) poznají úplně z jiných stránek ...*“

Paní B: „... *já si taky musela ze začátku zvyknout na tu povinnost, že se pěstoun musí nějaké hodiny vzdělávat. Nejdříve se mi to moc nezamlouvalo, protože jsem to vnímala jako ztrátu času, ale postupem doby, kdy vlastně potom už nějaké rady, doporučení těch kvalifikovaných lektorů používám do výchovy vnučky, tak to vnímám jako přínosné ...*“

V rámci poslední kategorie s názvem „**Postoj pěstouna**“ jsme zjistili celkový názor jednotlivých informantek k povinnému vzdělávání.

7 DISKUSE

Dílčí výzkumná otázka č. 1: Jak pěstouni vnímají povinné vzdělávání ke své roli pěstouna?

Pro získání odpovědi na první dílčí výzkumnou otázku, která zní: „*Jak pěstouni vnímají povinné vzdělávání ke své roli pěstouna?*“ jsme položili informantům otázky, které jsou obsažené v prvních dvou kategoriích „Cesta k pěstounství“ a „Přínos vzdělávání“.

V rámci této dílčí výzkumné otázky jsme zjišťovali informace o pěstounech, důvod, pro který se stali pěstouny, jak se na pěstounství připravovali a dále jaký vnímají přínos vzdělávání.

Do pěstounské péče jsou svěřené děti, u kterých výchova od biologických rodičů není zajištěná, ať již dlouhodobě nebo krátkodobě. Motivace k rozhodnutí stát se pěstounem jsou různé, u někoho se jedná o chuť pomáhat, u dalšího touha vychovávat více dětí. Příbuzenští pěstouni bývají postaveni téměř před okamžité rozhodnutí. Mnohdy si nedokážou sami představit ujmout se znovu výchovy dalšího dítěte, ale s vědomím, že by dítě muselo být umístěno do dětského domova nebo k dlouhodobým cizím pěstounům, by nemohli žít.

Z výpovědí dále vyplynulo i to, co je všeobecně známo a o čem se zmiňuji i v teoretické části. To jest, že pouze zprostředkovaní pěstouni mají možnost se na tuto zvolenou profesi dostatečně připravit předem, než jim bude dítě svěřeno soudem. Absolvují odbornou přípravu, pomocí které jim je nastíněná problematika náhradní rodinné péče.

V rámci výzkumu bylo dále potvrzeno, že pěstouni ve velké většině vnímají vzdělávání pozitivně jako jednoznačný přínos. Svou pravidelnou účastí na vzdělávání mají možnost poznat jiné pěstouny a sdílet s nimi zkušenosti. Dále je pro pěstouny důležité vědomí, že nejen oni se potýkají s problémy, které je ve výchově trápí, ale že i jiní řeší podobné, ne-li zásadnější problémy. Potvrdili nám, že během vzdělávání si pěstouni téměř pokaždé odnesou nějaké nové poznatky, které jim pomáhají vysvětlit a pochopit chování dětí a následně řešit jejich výchovné problémy. Jestliže jsem tedy ve své teoretické části zmínila, že dle Analýzy fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR pěstouni nejvíce hodnotí v tomto vztahu bezplatné vzdělávání a odborné poradenství, pak výzkum potvrzuje, že bezplatné

vzdělávání a odborné poradenství je zásadním a důležitým pilířem pomoci pěstounům, potažmo dětem v pěstounské péči.

Dílčí výzkumná otázka č. 2: Jaká byla dosavadní zkušenost pěstounů se vzděláváním?

Druhá dílčí výzkumná otázka „*Jaká byla dosavadní zkušenost pěstounů se vzděláváním?*“ se orientovala u informantů na znalost povinnosti se vzdělávat, jaké vzdělávací aktivity jim zprostředkovává jejich doprovázející organizace a jaký typ školení nejvíce oni sami preferují. Otázky, které nám odpovídají na druhou dílčí výzkumnou otázku, byly uvedené především v kategorii „Povinnosti pěstounů“ a „Nabídka vzdělávání“.

Informantky sdělovaly své odpovědi na základě svých zkušeností se vzděláváním. Dle výzkumu vyplynulo, že pěstouni jsou obeznámeni se svými právy a povinnostmi vyplývající ze zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Tyto práva a povinnosti jsou s nimi nejvíce konzultovány při sepsání dohody o výkonu pěstounské péče. Jedná se o zvyšování kvalifikace a dovedností v rámci vzdělávacích aktivit v rozsahu 24 hodin za kalendářní rok. Na tuto povinnost reaguje doprovázející organizace nabídkou vzdělávacích seminářů. V rámci výzkumu bylo zjištěno, že nabídka vzdělávacích aktivit doprovázejících organizací v ORP Vsetín je téměř stejná.

Každý pěstoun si má možnost individuálně v rámci nabídky vybrat. Někomu, kdo již nedochází do zaměstnání, spíše vyhovují kratší vzdělávací bloky v týdnu. Jiný preferuje víkendové vzdělávání, při kterém je především velkou výhodou, že si splní více hodin vzdělávání najednou. Pěstouni se dále po ukončení vzdělávacího bloku mají možnost potkávat s ostatními účastníky. Je jim dán prostor ke sdílení svých zkušeností a vzájemné podpory. Víkendové pobyty informantky hodnotí velmi pozitivně. Nezanedbatelné zastoupení má v rámci vzdělávání i samostudium.

Výzkum ukázal, že nabídka vzdělávacích aktivit pro pěstouny je v ORP Vsetín srovnatelná s celorepublikovým průměrem prezentovaným v rámci Analýzy fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, kterou si v r. 2015 nechalo zpracovat Ministerstvo práce a sociálních věcí. Jednodenní a vícedenní kurzy s možnostmi sdílení zkušenosti a debat s odborníky na konkrétní výchovná témata jsou i v našem případě nejpreferovanější formáty vzdělávání. S ohledem na proběhlou pandemii covidu-19 a s tím i zvýšení počítačové

gramotnosti pěstounů, a také s ohledem na často složitou dopravní dostupnost některých pěstounů je otázkou, zda by se i vsetínské organizace neměly i v této oblasti zaměřit více na e-learning a on-line přednášky a diskuse. V roce 2015, jak plyne z uvedené analýzy, tyto formy vzdělávání nabízela jen necelá 3% organizací, v rámci ORP Vsetín, jak jsme zjistili, i po covidu v podstatě není jiná, než prezenční forma školení.

Dílčí výzkumná otázka č. 3: Jaké jsou vzdělávací potřeby pěstounů?

K tomu, abychom odpověděli na třetí dílčí výzkumnou otázku, která zní: „*Jaké jsou vzdělávací potřeby pěstounů?*“ jsme se informantek dotazovali na názor ohledně témat školení, co by v rámci vzdělávání změnily, co zase na vzdělávání oceňují a dále na jejich celkový pohled na vzdělávání. Otázky k zodpovězení této dílčí výzkumné otázky jsou zahrnuty v kategorii „Doprovázející organizace“ a „Postoj pěstouna“.

Velmi důležitým úkolem každé doprovázející organizace je, ve spolupráci s celou řadou odborníků, které působí v oblasti náhradní rodinné péče, vytvořit velmi lákavou a rozmanitou nabídku vzdělávání. Každý pěstoun vychovává jinak věkově staré dítě, je tedy náročné témata vybírat taková, aby se zavděčila co největšímu počtu doprovázených pěstounských rodin.

Dle výzkumu vyplynulo, že většina pěstounek nejvíce preferuje témata, která přednáší psycholog. Odborník na psychologii umí pružně reagovat na individuální potřeby a problémy, které jednotlivý pěstoun aktuálně řeší u svých svěřených dětí dle vývojové etapy dítěte. Dokáže pěstounům pomoci v pochopení některých zvláštností chování dítěte. Pěstoun tak má možnost na tyto specifické odlišnosti vhodně reagovat a s dítětem, na základě odborných rad, které získal při vzdělávání, snadněji fungovat.

Dle výzkumu bylo potvrzeno to, co zmiňuji v teoretické části - každá doprovázející organizace sestavuje plán vzdělávacích aktivit. Pěstouni mají možnost také sami navrhnout nějaká svá témata, která vyvstanou z jejich potřeb.

Všechny oslovené informantky vyjádřily spokojenost s poskytovaným vzděláváním, které jim zajišťuje jejich doprovázející organizace, a necítí potřebu doprovázející organizaci z důvodu vzdělávání měnit za jinou.

Z odpovědí dále vyplynulo, že vzdělávání pěstouni spatřují za přínosné a užitečné, což koresponduje s celorepublikovým průměrem prezentovaným v teoretické části již zmíněnou Analýzou fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR, podle které až 79 % pěstounů považují nabídku témat v rámci povinného vzdělávání za odpovídající jejich skutečným potřebám a potřebám dítěte, které jim bylo svěřeno do péče. Pěstouni v rámci ORP Vsetín také nijak nevybočují z průměru v tom, o jaká témata projevují největší zájem - a těmi jsou psychologie, zvládání krizových situací a přenos zkušeností v oblasti péče o dítě.

Na druhou stranu, větší část oslovených pěstounů ve výzkumu navrhovala, že by měli velký zájem o pořádání častějších víkendových pobytů během roku. Líbila by se jim představa, že by během krátké doby měli splněné povinné vzdělávání. Z tohoto názoru usuzujeme, že i když se vzdělávání pravidelně a aktivně někteří pěstouni účastní, tak i nadále ho určitým způsobem stále vnímají jako povinnost, kterou si přejí mít během kalendářního roku co nejdříve splněnou. A je to i podnět pro doprovázející organizace více se zaměřit na tento způsob vzdělávání.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo najít odpověď na hlavní výzkumnou otázku „**Jaký význam pěstouni přikládají povinnému vzdělávání?**“ a přispět tak ke zvýšení kvality vzdělávání pěstounů v rámci ORP Vsetín, ve kterém s pěstouny v rámci své profese pracuji.

Z výzkumu vyplývá, že informanti jsou **řádně obeznámeni** s jejich právy a povinnostmi týkající se jejich role pěstounů. Jsou si vědomi nutnosti vzdělávat se dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí v rozsahu 24 hod. za kalendářní rok. Nejvíce se však s navyšováním kvalifikace pěstouna ztotožňují pěstouni zprostředkovaní. Ti se totiž sami dobrovolně rozhodli stát se pěstounem, prošli si celým procesem zprostředkování, následně byli zařazeni do evidence osob vhodných stát se pěstounem a na vzdělávání si přirozeně zvykli. Jiný přístup vnímáme u pěstounů nezprostředkovaných (příbuzných). Ti se do role pěstouna dostali náhle, „ze dne na den“ a často účast na školení vnímají spíše jako povinnost, zbytečnost a ztrátu času a museli si na vzdělávání zpočátku zvykat. Navzdory tomu i oni **většinou vnímají důležitost a přínos vzdělávání** ve výchově jim svěřených dětí. Uvědomují si totiž, že jim svěřené děti jsou postiženy nejruznějšími deprivacemi, a proto si rádi vyslechnou rady odborníků, zejména psychologů, které jim pomáhají vysvětlit a pochopit nestandardní chování dětí a následně řešit jejich výchovné či jiné problémy. Navyšování nových poznatků, rad a doporučení tak vnímají, až na výjimky, velmi pozitivně. Stejně tak je pro ně **velmi přínosné vzájemné sdílení zkušeností** ostatních pěstounů.

Výzkum dále ukázal, že nabídka vzdělávacích aktivit pro pěstouny je v ORP Vsetín na vysoké úrovni a je srovnatelná v rámci ČR. Přičemž nejpreferovanějšími formáty vzdělávání jsou **jednodenní a vícedenní kurzy** s možnostmi sdílení zkušeností a debatami s odborníky na konkrétní výchovná témata, často však i kvůli tomu, že si pěstouni v krátkém čase splní svou zákonnou povinnost. Jsou zde ale také pěstouni, kteří by preferovali s ohledem na čas a nutnost dojíždění ze vzdálenějších obcí individuální formu vzdělávání, či samostudium.

V rámci ORP Vsetín probíhá standardní praxe, kdy doprovázející organizace každého pěstouna sestavuje pravidelně harmonogram vzdělávacích besed a pěstouni si mohou vybírat z široké škály témat školení. Všechny oslovené pěstounky vyjádřily spokojenost s poskytovaným vzděláváním, které jim zajišťuje jejich doprovázející organizace, a necítí potřebu doprovázející organizaci z důvodu vzdělávání měnit za jinou.

Je však potřeba si uvědomit, že nejzásadnější úlohou doprovázející organizace je schopnost motivovat pěstouny k neustálému zvyšování svých kompetencí v oblasti péče o svěřené dítě, nejen jednou za rok na vícedenní akci, a proto je nutné ke vzdělávání pěstounů přistupovat velmi individuálně, nejen s ohledem na věk a problémy dětí, ale i s ohledem na možnosti a požadavky pěstounů, ať už seniorů nebo pěstounů zaměstnaných, vázaných pracovní dobou. Vyjít vstříc těm, kteří z důvodu nižší mobility nebo naopak vyšší potřebě vzdělávání preferují samostudium. Doporučuji proto více se zaměřit na e-learning a on-line přednášky jako doplněk ke vzdělávacím akcím, u nichž je z důvodů sdílení zkušeností žádoucí presenční forma.

E-learning je dosud v této oblasti okrajová forma vzdělávání, ačkoliv po proběhlé pandemii se počítačová gramotnost pěstounů seniorů výrazně zvýšila. Pěstouni byli nuceni se naučit v tomto prostředí s dětmi pracovat a forma on-line předtočených přednášek na různá témata by mohla přinést do vzdělávání pěstounů efektivní, rychlou a operativní pomoc v případě akutní výchovné či jiné potřeby. Zvýšená počítačová gramotnost by tak mohla být výzvou pro vznik samostatného vzdělávacího on-line prostředí pro pěstouny, kteří by si v případě potřeby mohli do databáze sáhnout pro tu kterou on-line přednášku a nemuseli by tak s řešením svých problémů čekat až na termíny plánovaných školení. On-line forma by navíc umožnila pěstounům si danou přednášku přehrát opakovaně, což by v rámci procesu vzdělání jistě bylo pro ně velkým přínosem.

Nutno však říci, že i za stávající situace plné vzdělávání pěstounů v rámci ORP Vsetín svou roli a zvyšuje jejich kompetence v péči o děti, jak obecně, tak dle individuálních potřeb svěřených dětí. Systém vzdělávání by však měl umožnit pěstounům získat vždy a za všech okolností potřebné informace, a to nejen v pracovní době klíčového pracovníka. Měl by pomoci třeba i o víkendu anebo v noci. Aby vzdělávání nebylo jen prospěšné, ale aby bylo i účinné a přišlo v ten správný okamžik. Pak si budou moci pěstouni říci nejen to, že je vzdělání obohatilo, ale že jim i pomohlo, protože přišlo včas.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADAMCOVÁ, Šárka. *Příbuzenská pěstounská péče: prožívání zabezpečení péče a výchovy vnuků ze strany prarodičů*. Olomouc, 2021. bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Cyrilometodějská teologická fakulta

BUBLEOVÁ, Věduna a kol., 2011. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s. ISBN 978-80-87455-01-2.

BUBLEOVÁ, Věduna a kol., 2011. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s. ISBN 978-80-87455-03-6.

DUNOVSKÝ, Jiří a kol., 1999. *Sociální pediatrie vybrané kapitoly*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-254-9.

HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.

JIRÁSKOVÁ, Věra a kol., 2005. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86861-80-5.

Kolektiv autorů, 2018. *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR. ISBN 978-80-907053-2-6.

Kolektiv autorů, 2015. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče*. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. ISBN 978-80-7421-103-4.

MACELA, Miloslav at all., 2019. Vyd. 2. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7598-481-4.

MATĚJČEK, Zdeněk a kol., 1999. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče*. ISBN 978-80-7421-103-4.

MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.

NAVRÁTIL, Pavel, 2001. Vyd. 1. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman. ISBN 80-903070-0-0.

NOVOTNÁ, Věra, BURDOVÁ, Eva, RIEDLOVÁ JURKOVÁ, Jana, 2016. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem. 2., aktualizované vydání*. Olomouc: ANAG. ISBN 978-80-7554-022-5.

PALÁN, Zdeněk, 2002. *Lidské zdroje – výkladový slovník*. Academia. ISBN 80-200-0950-7.

PAZLAROVÁ, Hana a kol., 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.

PEMOVÁ, Terezie, PTÁČEK, Radek, 2012. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4317-2.

PLAMÍNEK, Jiří, 2014. *Vzdělávání dospělých, 2. rozšířené vydání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4806-1.

PRŮCHA, Jan, VETEŠKA, Jaroslav, 2012. *Andragogický slovník, 1. vydání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3960-1.

REDAKČNÍ TÝM, 2010. *Otázky z oblasti pěstounské péče*. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček. ISBN 978-80-86396-55-2.

SEMERÁDOVÁ, Monika, Barbora ZACHAŘOVÁ a Ria ČERNÁ, 2011. *Metodika doprovázení: Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče*. Chrudim: Amalthea o.s. ISBN 978-80-904801-0-0.

STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ Juliet, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce. ISBN 80-85834-60 X.

TRNKOVÁ, Lucie, 2018. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-864-3.

VRÁNOVÁ, Lucie, 2011. *Sociálně-právní analýza přechodné pěstounské péče v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, o.s. ISBN 978-80-87455-09-8

Internetové zdroje:

ADAMCOVÁ, Šárka. *Příbuzenská pěstounská péče: prožívání zabezpečení péče a výchovy vnuků ze strany prarodičů*. Olomouc, 2021. bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Cyrilometodějská teologická fakulta

Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR. [online]. 2015. Sociofaktor. [cit. 2022-03-11]. Dostupné z: [Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR \(mpsv.cz\)](#).

Analýza příbuzenské pěstounské péče 2017. In: Institut projektového řízení a.s. [online]. [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: [http://Analyza-situace-pribuzenske-pestounske-pece\(1\).pdf](http://Analyza-situace-pribuzenske-pestounske-pece(1).pdf) ([pravonadetstvi.cz](#)).

HANUŠOVÁ, Ludmila, HANOUSKOVÁ, Lenka. 2017. *Specifika vzdělávání pěstounů z řad příbuzných* [online]. [cit. 2022-03-13] Dostupné z: [RaC-Specifika-vzdelavani2017.pdf](#) ([knihovnanrp.cz](#))

LUMOS. *Předčasně ukončená pěstounská péče*. [online]. [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: http://Lumos_ZPRAVA_predcasne_ukoncení_pp.pdf (contentfiles.net).

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/>.

KUBÍČKOVÁ, Hana, 2020. *Specifika příbuzenské pěstounské péče v kontextu transgenerační psychické zátěže v rodině*. Sociální pedagogika/Social Education, 8(2), 84–99. [cit. 2022-02-15]. Dostupné z: https://STUDY_8-2-2020_2122_T_SocEd.pdf.

MIKULAJOVÁ, Kateřina. 2015. *Právní prostor: Několik úvah k příbuzenské pěstounské péči*. (online) Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/nekolik-uvah-k-pribuzenske-pestounske-peci>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/>.

Dohody o výkonu pěstounské péče. MPSV [online]. Praha, 2021, 2019 [cit. 2022-02-10]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/dohody-o-vykonu-pestounske-pecevzorova-dohoda-a-formular>

MVČR, *Hodnocení systému péče o ohrožené děti III*. [online]. [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-systemu-pace-o-ohrozene-deti.aspx

PÖTHER, Peter, 2016. *Seminář Náhradní rodinná péče očima odborníků* [online]. [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: <https://hledamerodice.cz/2016/10/13/seminar-nahradni-rodinna-pace-ocima-odborniku/>

PTÁČEK, R., H. KUŽELOVÁ a L. ČELEDOVÁ. 2011. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: MPSV. [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: [http://0152838a-6c55-7fc1-7ec3-f90d916e56a4\(mpsv.cz\)](http://0152838a-6c55-7fc1-7ec3-f90d916e56a4(mpsv.cz)).

ŠTĚRBOVÁ, Dana, 2009. *Aktuální otázky náhradní rodinné péče*. Triada poradenské centrum [online]. [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: http://detskyusvit.cz/wp-content/uploads/2018/08/sbornik_2009.pdf

UHLÍŘOVÁ a kol., 2010. *Dítě ve výchově příbuzných*. Rozum a cit. [online]. [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: http://pestounskapece.cz/file_prirucky-a-publikace/RaC/Dite_ve_vychove_pribuznych%282010%29.pdf

Děti patří domů. Manuál klíčového pracovníka [online]. 2013 [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/sites/default/files/manual_klicoveho_pracovnika_dp_d.pdf

Právní předpisy:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.; *Ústava České republiky*

Listina základních práv a svobod vyhlášená pod č. 2/1993 Sb.

Vyhláška č. 473/2012 Sb., *o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí*

Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů. In: Sbíрка zákonů České republiky. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.

Zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů. In: Sbíрка zákonů České republiky. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-359>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
ORP	Obec s rozšířenou působností
OSPOD	Oddělení sociálně-právní ochrany dětí
OÚ	Obecní úřad
PP	Pěstounská péče
VTI	Videotrénink interakcí

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Děti umístěné do pěstounské péče (rok 2020).....	20
Tabulka 2 Subjekty uzavírající dohody o výkonu PP.....	26
Tabulka 3 Počet uzavřených dohod o výkonu PP.....	26
Tabulka 4 Základní informace o informantkách.....	38
Tabulka 5 Přehled kódů a jejich zařazení do kategorií.....	40

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Rozhovor s paní B

PŘÍLOHA P I: ROZHOVOR S PANÍ B

ROZHOVOR S PANÍ B

Dobrý den, dneska tady vítám paní B, která mi bude vlastně odpovídat na otázky pro moji diplomovou práci.

Tak ještě jedou – dobrý den, paní B.

Paní B: dobrý den

J8: jenom vás chci upozornit, že tento rozhovor se nahrává, jestli s tím souhlasíte?

Paní B: souhlasím.

Já: děkuju.

Já vás jenom krátce seznámím, jak to bude probíhat.

Takže moje diplomová práce je rozdělena do třech dílčích výzkumných cílů.

A v každém tom cílů mám nějaká otázky, na které já budu potřebovat od vás odpověď.

Tak můžeme asi začít.

Výzkumný cíl jedna – v tomto výzkumném cílů se zaměřuji – jak pěstouni vnímají povinné vzdělávání ke své roli pěstouna.

Tak zeptám se vás - víte, co bylo důvodem, proč jste se stala pěstounkou?

Paní B: tak pěstounkou jsem ^{ZE DNE NA DEN} se stala nečekaně, nebo nečekaně, ono to asi k tomu směřovalo, protože můj syn žil s partnerkou, měli vlastní dítě – moji vnučku a jelikož dlouhodobě požívali ^{ALKOHOL, DROGY} návykové látky, tak to lk tomu směřovala, že vlastně jsem nakonec musela převzít vnučku do své péče.

Já: ehmmm.

Paní B: oni toho ^{NEZAJEM} nebyli vlastně schopni, nedokázali řádně plnit rodičovské kompetence.

Já: děkuju.

Můžete mi sdělit, jaký typ pěstounské péče vy vykonáváte?

Paní B: tím, že je to vnučka, tak je to ^{DRUH PP} příbuzenská pěstounská péče.

Já: hmmm.

Připravovala jste se nějak na svoji roli pěstouna?

Paní B: právě, že vůbec

Já: ...jste do toho spadla, prostě

Paní B: přesně tak, no. ^{ZE DNE NA DEN} Nechtěla jsem vnučku nechat někde žít třeba v nějaké zařízení

Já: Hmmm, to úplně chápu.

V čem vnímáte přínos povinného vzdělávání při výkonu pěstounské péče?

Paní B: přínos? Přínos vnímám asi, že mám možnost se dozvědět nějaké výchovné postupy, které bych mohla při výchově vnučky uplatňovat a třeba by nemuselo dojít k takovému problému jako bylo u mého syna, že se vlastně potom dostal do party a začal požívat drogy.

Já: hmm

Paní B: ještě jestli vás můžu přerušit, chtěla bych vlastně se snažit postupovat jinak, aby prostě k tomuto nedošlo

Já: abyste se vyvarovali stejných chyb, které tam byly

Paní B: přesně tak

Já: Jakou cennou radu či doporučení jste si například při poslední účasti na vzdělávání odnesla do života konkrétně vy?

Paní B: já jsem se naposledy účastnila vzdělávání víkendového, bylo to minulý říjen a tam šlo o téma doprovázení pubertáků do samostatného života a toto téma mě velmi oslovilo. Byly tam v rámci víkendu popsány vývojové etapy dětí, jak v každé etapě to dítě funguje, jak s ním spolupracovat a vlastně celkově ho připravit na to, aby opustil nějak to rodinné hnízdo a osamostatnil se.

Já: hmmm, zajímavé téma

Tím se vlastně dostáváme do výzkumného cíle dvě, tady se budeme bavit o tom, jakou máte dosavadní zkušenost se vzděláváním.

Takže, při podpisu dohody o výkonu pěstounské péče je mimo jiné dána povinnost. A to, že se máte během roku vzdělávat. Víte něco více o této povinnosti? A co přesně byste mi mohla říct?

Paní B: o této povinnosti jsem byla informována při podpisu dohody, ale to už nějaký rok zpátky a pokud si dobře vzpomínám, tak by to mělo být 24 hodin za kalendářní rok.

Já: děkuju.

Myslíte si, že takto zákonem stanovené povinné vzdělávání, je dostatečné, nebo ho považujete za zbytečné anebo byste se potřebovala vzdělávat více?

Paní B: za mě si myslím, že je to dostatečné.

Já: Jaké druhy vzdělávání vlastně Vy můžete ve Vaši doprovodné organizaci využít?

Paní B: takže je nám mě se zdá nabízeno dopolední pondělní vzdělávání, potom jsou nějaké soboty v roce a pak je jedna víkendovka a co také využívám je možnost samostudia

Já: hmmm, takže teď jste mi i defacto odpověděla na další otázku.

Které z těchto variant vy konkrétně využíváte?

Paní B: já během roku se účastním víkendovek a pak ještě si doplňuju vzdělávání, aby mi to vyšlo počtem hodin samostudiem.

Já: Vzpomenete si na to, kdy jste se účastnila povinného vzdělávání pro vaši roli pěstouna? Jak se Vám toto vzdělávání líbilo? Zůstalo Vám v paměti co byste mi chtěla říct o tomto vzdělávání?

Paní B: hm, tak třeba, pro mě bylo i přínosné při jednom vzdělávání to, že tam byly řešeny věci ohledně používání mobilních telefonů a že vlastně dítě, které by bylo jako závislé hodně na mobilním telefonu nebo tabletu a používalo by ho třeba i těsně před spaním, mobil by u něho téměř ležel celou noc, tak se může stát, že to bude na něho nějakým způsobem škodlivě působit a že třeba mozek dítěte nemá ani v době noci možnost vypnout.

Takže v rámci vzdělávání jsem měla možnost jako zjistit plno takových přínosných rad.

Já: hm, takže jak vás tak poslouchám, tak jste se hodně zmiňovala o víkendovém vzdělávání. Můžete mi říct, co vám přesně vyhovuje na tomto víkendovém vzdělávání?

Paní B: na víkendovém vzdělávání byyám již poněkolkáté. Využívám to proto, že během dvou dní mám možnost si splnit více hodin naráz, mě se zdá, že teď to vychází na 12 hodin a vlastně se mi tam dále ještě líbí to, že po ukončení třeba nějakého vzdělávacího bloku, máme možnost se ještě volně potkat a s jinými pěstouny, máme možnost vlastně probírat všední problémy nebo radosti ostatních a většinou, když chodím z víkendového vzdělávání, tak pocít, že ty problémy, které třeba zrovna řeším, tak nejsou asi tak velké, jaké třeba řeší jiní, takže v tu chvíli já odjíždím domů spokojená.

Já: hm

Tak a teď jsme se dostali do výzkumného cíle tři.

Tady já budu chtít vědět nějaké vzdělávací potřeby vás pěstounů.

Tak, zeptám se vás, o která témata na vzdělávacích besedách máte největší zájem?

Paní B: tak já si vesměs volím besedy, kde třeba se účastní nějaký psycholog, psychoterapeut a vlastně, ti jsou nám schopni předat informace o tom, jak třeba dítě dokáže prožívat určité věci, projevovat emoce v určitých etapách svého života a my abychom byli schopni na tady tyto jejich prožívání reagovat.

Já: Jakým způsobem s vámi řeší doprovodná organizace výběr témat vzdělávání?

Paní B: tak co si vzpomínám, tak po ukončení vzdělávání za mnou vlastně přijde paní koordinátorka a ptá se mě, zda se mi vzdělávání líbilo, zda bych chtěla něco změnit nebo o jaké téma bych měla zájem. Takže asi v této chvíli bych mohla zareagovat a dat jí nějaký typ

Já: Využíváte možnosti podílet se na sestavování témat vzdělávání případně na výběru lektorů?

Paní B: zatím jsem této možnosti nevyužila

Já: Co Vám v rámci povinného vzdělávání pro pěstouny nejvíce schází?

Paní B: hmmm (zamyslí se). Já jsem asi ^{SPKOJENOST} spokojená, nepotřebuju nějak nic měnit nebo....nepotřebuju

Já: Co byste nejvíc oceňovala?

Paní B: jako tím, že jsem velmi spokojená s ^{VIKENDOVE} víkendovým vzděláváním a pak následně si musím vlastně, nebo musím, využívám té možnosti samostudia, tak by se mi asi líbilo, kdyby šlo zajistit dvě ^{VIKENDOVE} víkendovky během toho jednoho kalendářního roku.

Já: Přemýšlela jste někdy nad změnou doprovodné organizace z důvodu jiné nabídky vzdělávání pro Vás pěstouny?

Paní B: ne ne ne , nikdy mi to nějak nenapadlo. Jsem tady ^{SPKOJENOST} spokojená

Já: děkuju.

Kdybyste mohla v rámci povinného vzdělávání něco změnit, co by to bylo, pokud by to něco bylo?

Paní B: nemám nic zásadního, maximálně kdyby šly ty dvě ^{VIKENDOVE} víkendovky.

Já: Hmmm.

Tak a máme tady poslední otázku - co byste poradil/a ostatním, jak by měli přistupovat k povinnému vzdělávání pěstounů?

Paní B: tak, já jsem si taky musela za začátku ^{ZTRATA CASU} zvyknout na tu povinnost, že pěstoun se musí nějaké hodiny vzdělávat. Nejdříve se mi to moc nezamlouvalo, protože jsem to ^{ZTRATA CASU} vnímala jako ztrátu času, ale postupem doby, kdy vlastně potom už nějaké ^{ZNALOSTI} rady, doporučení těch ^{ZKUSENOSTI} kvalifikovaných lektorů používat do výchovy vnučky, tak to vnímám jako přínosné a asi bych radila všem, aby to nebrali jako povinné zlo.

Já: hmmm. Tak děkuji vám za váš čas a vaše odpovědi

Nashledanou

Paní B: není zač, Nashledanou